

A Study of Hadiths and Narrations Related to Imams in Nishapur Pottery

Sepideh Bakhtiari¹ , Seyyed Rasool Musavi Haji² , Sahar Bakhtiari³ ,
Qamar Kouhi Gouniani⁴

Abstract

Engraving and designs on pottery are to the manifestation of ornamentation part from message conveyor, and culture reporter of their production period. Hadiths are also included in these writings. This descriptive-analytical study attempts to show the inscriptions with the themes of hadiths and narrations attributed to the prophetic household or Imams (AS) on Nishapur pottery. The contents of these inscriptions are either directly the words of the infallible hadith or are derived from the teachings of those hadith. The existence of such themes on pottery indicates the influence of the traditions of infidels and Shiite scholars in the Nishapur region in the 3rd and 4th centuries.

Keywords: Inscriptions; Pottery; Hadith; Infallibles.

¹ PhD in Archaeology, University of Mazandaran, Mazandaran, Iran (Corresponding Author). spd_bakhtiari@yahoo.com

² Professor of Archaeology, University of Mazandaran, Mazandaran, Iran.

³ Postdoctoral Researcher in Archaeology, University of Tarbiat Modares, Tehran, Iran.

⁴ PhD in Quran Science and Hadith, University of Mazandaran, Mazandaran, Iran.

Article info: Received: 11 November 2024 | Accepted: 29 December 2023 | Published: 1 July 2025

Citation: Bakhtiari, Sepideh; Musavi Haji, Seyyed Rasool; Bakhtiari, Sahar; Kouhi Gouniani, Qamar. (2025). "A Study of Hadiths and Narrations Related to Imams in Nishapur Pottery". *Caspian*, Vol. 2 (4): 53-86.

<https://doi.org/10.22034/cj.2024.488274.1017>

Introduction

In the third and fourth centuries (AH), much of Iranian culture, art, and literature flourished under the the Samanids Empire (Zaki, 1993: 22). Their main effort was to preserve and expand the Persian language. After the advent of Islam, Iran's official script, Pahlavi was replaced by Arabic (Jabbari and Masoumzadeh, 2011: 34). The Samanids adapted the Persian alphabet from the Arabic Kufic script, which was the official script, and language of Iran at that time, and spread all over Iran instead of Arabic. Of course, in the early Islamic centuries, efforts were made for the Iranian art movement but its growth and prosperity were largely influenced by Arabic script and language as is visible on the works created in Nishapur at that time . The important point is the influence of Iranian artists' thought, s evident in the design, was coloring and inscriptions as evident in Nishapur's pottery (Fazayeli, 1978: 83). Apart from being used in everyday life, potteries served as a straightforward and precise means of conveying the beliefs of those who lived during that period. As independent Iranian dynasties, including the emergence of Taherians and Samanids, ceramic art gained prominence in these regions, featuring a range of plants, geometric designs, and inscriptions. Inscriptions have always been the favorite of potters throughout the Islamic period in terms of decoration. At that times, however, religious themes influenced these inscriptions, such as short stories, anecdotes, speeches, guidance, or advice; sometimes, literary themes, including proverbs, poems, etc., had an impact on them. The Samanids not only paid attention to

ancient Iranian culture but also became interested in the Islamic culture, Qur'anic knowledge, interpretation, hadith, law, and other things. They did not consider it necessary to oppose the Islamic culture to revive Iran's ancient culture (Forouzani, 2008: 180). Although Samanid rulers were Sunni in their faith and were under the supervision of the Caliph of Baghdad, the presence of inscriptions with the theme of hadiths and the words attributed to the infallible Imams (AS) is noteworthy. It is likely that some potters during that period were Shia and had the privilege to inscribe their own religious teachings onto pottery. Consequently, the authors have attempted to prove the above hypothesis by using various examples of inscriptions with the mentioned themes as evidence in a manner that highlights the religious tolerance of the Samanids and artisans' freedom, as well as the growth in art and the dissemination of Shia beliefs. There is a great deal of discussion surrounding the pre-Islamic Iranian art. Some Western critics have put forward the theory of decorativeness of Iranian art in the Islamic period with intentional theorizing. This means that Iranian Islamic art is purely decorative and lacks message and thought in its visual expression and does not have any innovation and creativity in its aesthetic structure. The content of motifs and inscriptions with the themes of Shia hadiths on Nishapur pottery has been analyzed in this research. There are 23 inscriptions presented in this article, the text of 9 inscriptions has been attributed by Ghouchani to infallible Imams (AS). While examining 5 inscriptions, it was found that they were narrated by some Imams (AS). The content of

the other 9 inscriptions was determined by the authors during further research on the topic.

Methodology

This is a kind of fundamental research based on the method largely applied in historical studies. It has tried to investigate the hadiths and words attributed to the infallible Imams (AS) on Nishapur pottery by using the descriptive and analytical approach. In order to study and analyze the writings on potteries, books, and research related to hadiths and words were carefully studied. For that matter, the viewpoints and opinions of Ghouchani have been used. In some cases, it has been looked at from a critical point of view, before the authors could include their own statements.

Discussion

Pottery, as one of the man-made products, plays an effective role in the reconstruction of a culture and civilization because in addition to meeting the daily needs of communities, pictures and writings on utensils could convey concepts and manifested and reflecting thoughts, ideas and beliefs, etc. (Mousavi Haji, *et al.*, 2015: 20). The Samanids played an effective role in the expansion and development of Iranian culture and art in the third and fourth centuries AH. There were many pottery manufacturing centers in the Samanid territory, among them, Nishapur, which is located in the north-east of Iran and in Khorasan, is considered the most important hub of the pottery industry (Shojaei Ghadikolaei and Marasy, 2018: 76). During that period, the potteries were embellished with inscriptions

and calligraphy. In fact, with the arrival of Islam in Iran, artists paid more attention to calligraphy and inscriptions on pottery became one of the most important and favorite decoration themes (Moukhah *et al.*, 2021: 87). Then, the use of animal and human motifs was prohibited and artists and artisans turned to using various types of plants, geometry, and inscrip-tional motifs as the depiction of pictures of living beings in Islam were forbidden. Undoubtedly, this boosted the significance of calligraphy. In addition to decoration, the inscription on pottery are also a message and the manifestation culture of the period when it was produced. Hadiths are also among these writings. In the Islamic tradition, Hadiths are phrases or statements that describe the sayings or doings of the Prophet (PBUH) and the Imams (AS), were also written on pottery. Therefore, it represents Shia beliefs of its creator. In fact, "inscriptions contain meanings and concepts that reflect the social, religious, and cultural conditions of their respective periods and also, these are all representations of works by Muslim artists and the development of their spiritual purity" (Shayestehfar, 2002: 69). During this study, 23 potteries were examined and the inscriptions on them found to be indicating the religious beliefs of Nishapur inhabitants despite the existence of the government of Sunni faith, these artists easily exhibit their beliefs in the form of inscription on pottery.

Conclusion

This research conducted on 23 samples of inscriptions on Nishapur pottery indicated that these works displayed messages and thoughts in their foundations and

content. The Samanid Empire's inscriptions from the third and fourth centuries AH displayed the tolerance of their rulers towards various nations and religions that lived in the Transoxiana region. Their tolerant policy resulted in the growth and expansion of science, literature, and philosophy. The presence of 23 inscriptions on Nishapur pottery with hadiths and words from the infallible (AS) shows religious tolerance and freedom of the Sunni rulers of that time towards Shia potters

who easily engraved or inscribed their religious beliefs on pottery and in this way, they helped spread Shia religion. The hadiths that were reviewed are divided into three categories. Some of them are the actual hadiths while some others mentioned on potteries with a change in words without difference in content. The last category was interpretations of hadith, which were written in the form of a poem or a text taken from the teachings of hadith.

بررسی احادیث و روایتهای منسوب به ائمه اطهار در سفالینه‌های نیشابور

سپیده بختیاری^۱ (ID)، سیدرسول موسوی حاجی^۲ (ID)، سحر بختیاری^۳ (ID)، قمر کوهی گونیانی^۴

چکیده

ثبت نگاشته‌ها بر سفال علاوه بر تزئین، انتقال دهنده پیام و گزارشگر فرهنگ زمان تولید خود است. احادیث نیز از جمله این نگاشته‌ها هستند. پژوهش حاضر با روش توصیفی-تحلیلی سعی دارد به بررسی کتیبه‌ها با مضامین احادیث و روایات منسوب به ائمه اطهار (ع) بر سفالینه‌های نیشابور بپردازد. مضامین این کتیبه‌ها یا عیناً خود الفاظ حدیث معصومان بوده و یا اینکه برگرفته از معارف حدیثی معصوم هستند. وجود چنین مضامینی بر سفالینه‌ها بیانگر تأثیرگذاری احادیث معصومان و عالمان شیعی در قرن ۳ و ۴ در منطقه نیشابور است.

واژه‌های کلیدی: کتیبه، سفالینه، حدیث، معصومان.

۱. دانش‌آموخته دکتری باستان‌شناسی دانشگاه مازندران، بابلسر، مازندران، ایران (نویسنده مسئول). spd_bakhtiari@yahoo.com

۲. استاد باستان‌شناسی دانشگاه مازندران، بابلسر، مازندران، ایران.

۳. پژوهشگر پسادکتری باستان‌شناسی دانشگاه تربیت مدرس، تهران، ایران.

۴. دانش‌آموخته دکتری علوم قرآن و حدیث دانشگاه مازندران، بابلسر، مازندران، ایران.

مشخصات مقاله: تاریخ دریافت: ۱۴۰۳/۸/۲۱ | تاریخ پذیرش: ۱۴۰۳/۱۰/۹ | تاریخ انتشار: ۱۴۰۴/۴/۱۰

استناد: بختیاری، سپیده؛ موسوی حاجی، سیدرسول؛ بختیاری، سحر؛ کوهی گونیانی، قمر. (۱۴۰۴). "بررسی احادیث و روایتهای منسوب به ائمه اطهار در سفالینه‌های نیشابور". کاسپی، سال ۲، شماره ۴: ۵۳-۸۶.

مقدمه

در قرن‌های سوم و چهارم هجری قمری حکومت سامانیان نقش عمده‌ای در رشد و ترویج فرهنگ، هنر و ادبیات ایرانی ایفا کردند (زکی، ۱۳۷۲: ۲۲). عمده‌ترین تلاش آنها را می‌توان در حفظ و گسترش زبان فارسی دانست. سامانیان الفبای زبان فارسی را از خط کوفی عربی که در آن زمان خط و زبان رسمی ایران بود اقتباس کردند و به‌جای عربی در همه جای ایران گسترش دادند. البته با اینکه در قرون اولیه اسلامی تلاش برای برپایی نهضت هنر ایرانی و رشد و شکوفایی آن آغاز شده بود ولی به‌علت رواج خط و زبان عربی کلیه آثاری که در این زمان در نیشابور ساخته شدند تحت تأثیر خط و زبان عربی بودند. اما نکته مهم، تأثیر اندیشه هنرمندان ایرانی است که در طراحی، رنگ‌آمیزی و کتیبه‌نگاری آثار سفالی نیشابور مشهود است (فضایلی، ۱۳۵۷: ۸۳).

ظروف سفالین از قدیم علاوه بر کاربرد روزمره، وسیله‌ای ساده و مناسب برای بیان باورهای مردمان زمان خود بوده‌اند. هم‌زمان با ظهور جنبش‌ها و تأسیس سلسله‌های مستقل ایرانی مانند طاهریان و سامانیان هنر سفالگری در این مناطق وارد مرحله تازه‌ای شد که وجود طرح‌های متنوع گیاهی، هندسی، کتیبه‌ای و ... بر سفالینه‌ها گواه این امر است. تزیینات کتیبه‌ای در تمامی دوره اسلامی همواره مورد علاقه سفالگران بوده است. این کتیبه‌ها بعضاً متأثر از مذهب و موضوعات مذهبی مانند کلمات قصار، احادیث، گفته‌های بزرگان و پند و اندرز هستند و گاهی تحت تأثیر موضوعات ادبی همچون ضرب‌المثل، شعر و ... بوده است.

سامانیان ضمن گسترش فرهنگ و آثار قدیم ایران به فرهنگ اسلام و علوم قرآنی، تفسیر، حدیث، فقه و غیره علاقه نشان می‌دادند و مخالفت با فرهنگ اسلام را لازمه احیای فرهنگ باستانی ایران ندانستند (فروزانی، ۱۳۸۷: ۱۸۰).

با وجود اینکه حاکمان وقت در زمان سامانیان سنی مذهب و زیر نظر خلیفه بغداد بودند، اما کتیبه‌های با مضمون احادیث و روایات منتسب به ائمه اطهار (ع) قابل توجه هستند. می‌توان این فرضیه را مطرح کرد که در آن دوران برخی سفالگران شیعه بوده و از آزادی عمل برای نوشتن آموزه‌های مذهب خود بر سفالینه‌ها برخوردار بوده‌اند. بر این اساس نگارندگان با ذکر نمونه‌های مختلف کتیبه‌هایی با مضامین مذکور سعی در اثبات فرضیه فوق داشته که به‌نوعی نیز در راستای تأیید تسامح دینی سامانیان و آزادی عمل صنعتگران و گسترش انواع هنرها و همچنین اشاعه و ترویج مذهب تشیع در این دوره برآمده است.

درباره هنر ایران قبل و بعد از اسلام مباحث بسیاری ارائه شده است. برخی از منتقدان غربی با نظریه‌پردازی‌های غرض‌ورزانه نظریه تزیینی بودن هنر ایران در دوره‌های اسلامی را مطرح کرده‌اند. به این معنی که هنر ایرانی اسلامی، هنری صرفاً تزیینی و فاقد پیام و اندیشه در بیان تصویری خود است و هیچ گونه نوآوری و خلاقیتی در ساختار زیبایی‌شناختی ندارد. در این پژوهش محتوای نقوش و کتیبه‌ها با مضامین احادیث شیعی بر ظروف سفالین نیشابور در دوران مورد بحث بررسی شده است. نیشابوری که کاوش‌های باستان‌شناسی از سال‌ها پیش در آنجا انجام شده است (Baghizadeh, 2022).

از ۲۳ کتیبه مطرح شده در این مقاله، متن ۹ کتیبه را آقای قوچانی به ائمه اطهار (ع) منتسب کرده است. در بررسی ۵ کتیبه مشخص شد که علاوه بر انتساب به ائمه اطهار (ع) توسط معصومین دیگری هم نقل شده اند و مضمون ۹ کتیبه دیگر هم ضمن پژوهش‌های بیشتر توسط نگارندگان مشخص شد.

روش بررسی

گردآوری اطلاعات این پژوهش به شیوه اسنادی

تصویر ۱. کاسه سفالی موجود در موزه رضا عباسی
(قوچانی، ۱۳۶۴: ۲۵)
Fig 1. The Pottery Bowl in Reza Abbasi Museum
(Ghouchani, 1985: 25)

کاشانی، ۱۴۰۶: ۲۲؛ مجلسی، ۱۴۰۴: ۵۲؛
مجلسی، ۱۴۰۳: ۲۸۷).

۴. مَن كَسَاةَ الْحَيَاءِ ثَوْبَهُ خَفِيَ عَنِ النَّاسِ
عَيْبُهُ (لیثی واسطی، ۱۳۷۶: ۴۵۰؛ تمیمی
آمدی، ۱۴۱۰: ۶۲۰؛ تمیمی آمدی، ۱۳۶۶:
۲۵۷؛ آقا جمال خوانساری، ۱۳۶۶: ۳۱۱؛
همان: ۸۷).

۵. مَن كَسَاةَ الْحَيَاءِ ثَوْبَهُ لَمْ يَرَ النَّاسُ
عَيْبُهُ (شریف الرضی، ۱۴۱۴: ۵۰۸؛ ابن
أبی الحدید، ۱۴۰۴: ۴۵؛ شیخ حر عاملی،
۱۴۰۹: ۱۶۷؛ شیخ حر عاملی، ۱۴۱۴: ۱۷۱؛
مجلسی، ۱۴۰۳: ۳۳۷؛ هاشمی خویی،
بی تا: ۲۹۲؛ قمی، ۱۴۱۴: ۵۰۷).

با رجوع به منابع ذکر شده به تفاوت در فراوانی
گونه‌ها پی می‌بریم. بدین صورت که گونه شماره
۱ در ۱ منبع (ابن همان گونه‌ای است که قوچانی
آن را بر سفال خوانده‌اند)، گونه شماره ۲ و ۴ در
۴ منبع، گونه شماره ۳ در ۸ منبع و گونه شماره ۵
در ۷ منبع ذکر شده است. اگرچه متن کتیبه این
گونه‌ها باهم متفاوت، ولی این تفاوت فقط ناشی
از اختلافات جزئی آنها در نوشتار عربی بوده و
مضمون همه آنها یکی است.

بوده است. برای مطالعه و تحلیل نوشته‌های
موجود بر سفالینه‌ها، کتاب‌ها و پژوهش‌های
مرتبط با احادیث و روایات به دقت مورد مطالعه
قرار گرفت. در این رابطه دیدگاه‌ها و نظرات
قوچانی استفاده شده است و در مواردی با
دیدگاه انتقادی بدان‌ها نگریسته شده و سپس نظر
نگارندگان ارائه شده است.

بحث

کتیبه ۱

کتیبه‌ای با متن «من کساة الحیاء ثوبه خفی عن
العیون عیبه» بر کاسه‌ای سفالی با زمینه‌ای سفید و
منقش به رنگ‌های نخودی، قهوه‌ای تیره و روشن
در زیر لعاب شفاف نگاشته شده است. ترجمه
فارسی کتیبه به این شرح است: «کسی که شرم
و حیا جامه خود را به او بپوشاند، زشتی او از
چشم‌ها مخفی ماند». این کاسه سفالی اکنون
با شماره ۵۱-۱۱۸ در موزه رضا عباسی تهران
نگهداری می‌شود (تصویر ۱) (قوچانی، ۱۳۶۴:
۲۴).

قوچانی^۱ نگاشته این کتیبه را حدیثی
منسوب به حضرت علی (ع) می‌داند. این کتیبه
در زبان عربی با توجه به منابع متعدد اسلامی به ۵
گونه مختلف به شرح ذیل آمده است:

۱. مَن كَسَاةَ الْحَيَاءِ ثَوْبَهُ خَفِيَ عَنِ الْعُيُونِ
عَيْبُهُ (ابن بابویه، ۱۴۱۳: ۳۹۱).

۲. مَن كَسَاةَ الْحَيَاءِ ثَوْبَهُ اخْتَفَى عَنِ الْعُيُونِ
عَيْبُهُ (مجلسی، ۱۴۰۶: ۷۰؛ فیض کاشانی،
۱۴۰۶: ۲۳۹؛ شیخ حر عاملی، ۱۴۰۹:
۱۶۸؛ احمدی میانجی، ۱۴۲۶: ۲۱۱).

۳. مَن كَسَاةَ الْحَيَاءِ ثَوْبَهُ خَفِيَ عَلَى النَّاسِ
عَيْبُهُ (کلینی، ۱۴۰۷: ۲۳؛ کلینی، ۱۴۲۹:
۷۲؛ ابن شعبه حرانی، ۱۴۰۴: ۹۸؛ مجلسی،
۱۴۰۶: ۱۷۳؛ مازندرانی، ۱۳۸۲: ۲۳۲؛
ابن قاریاغدی، ۱۴۲۹: ۲۷۶ و ۲۰۷؛ فیض

^۱ قوچانی بیان می‌کند این کتیبه در بدون ذکر نام گوینده در دو منبع الحکمة الخالدة و بهجة المجالس آورده شده است.

کتیبه ۲

این کتیبه به دو شکل بر دو کاسه سفالی آمده است. اولین کاسه سفالی با زمینه‌ای اخراپی رنگ، منقش به رنگ زیتونی در زیر لعاب شفاف که به شماره ۱۰۸-۵۳ در موزه رضا عباسی تهران نگهداری می‌شود. متن کتیبه شامل جمله *مَنْ صَبَرَ قَدْرَ مَنْ* قدن قدر با معنی هر که صبر کرد توانایی یافت، هر که قناعت کرد توانایی یافت آمده است (قوچانی، ۱۳۶۴: ۳۶). کتیبه دومین کاسه بر زمینه سفید منقش به رنگ قهوه‌ای تیره در زیر لعاب شفاف که به شماره ۳۸۸۸ در موزه ایران باستان نگهداری می‌شود به صورت *مَنْ صَبَرَ قَدْرَ* یعنی هر که صبر کرد توانایی یافت نگاشته شده است (قوچانی، ۱۳۶۴: ۲۳۴). اگرچه استناد آقای قوچانی در رابطه با این کتیبه کتاب شرح غرر الحکم و درر الکلم جلد ۴ صفحه ۵۰۴ است، اما نگارندگان ضمن بررسی این کتاب و منابع مربوطه دیگر (لیثی واسطی، ۱۳۷۶: ۳۷۲؛ تمیمی آمدی، ۱۴۱۰: ۵۰۰؛ تمیمی آمدی، ۱۳۶۶: ۲۸۵؛ آقا جمال خوانساری، ۱۳۶۶: ۵۰۴) اصل کتیبه را که حدیثی از حضرت علی (ع) است به شکل *قَلَّ مَنْ صَبَرَ إِلَّا قَدَّرَ* با ترجمه فارسی چه بسیار کم است که کسی صبر کند مگر اینکه توانایی یابد یافته‌اند. در مجموع مضمون هر دو روایت یکی است و تنها تفاوت آنها در نوشتار عربی است. با توجه به اینکه نویسنده باید از علم کافی برخوردار باشد تا بتواند کتابی را به رشته تحریر در می‌آورد ولی ساخت سفال توسط سفالگر عندالزوم به سواد او مرتبط نمی‌شود، در نتیجه متنی که در کتاب‌های ذکر شده از اعتبار و سندیت محکم‌تری نسبت به روایت‌های روی سفال برخوردار است.

کتیبه ۳

کتیبه العلم اشرف الاحساب و المرؤه اشیک

الانساب به دو شکل بر ۶ ظرف سفالی آمده است. اصل این کتیبه حدیثی از حضرت علی (ع) است که با اختلاف جزئی یک کلمه *الْمَوَدَّةُ* به جای *الْمَرْوَةُ* به صورت *الْمَوَدَّةُ أَشْبَهُكَ الْأَنْسَابُ وَالْعِلْمُ أَشْرَفُ الْأَحْسَابِ* و با ترجمه فارسی «آمیخته‌ترین نسب‌ها محبت و دوستی است، و شریف‌ترین حسب‌ها علم و دانش است» در کتاب‌ها و منابع اسلامی ذکر شده است (مفید، ۱۴۱۳: ۲۹۸؛ مفید، ۱۴۱۳: ۴۳۳؛ کراچکی، ۱۴۱۰: ۳۱۹؛ علامه حلی، ۱۴۱۱: ۱۸۲؛ مجلسی، ۱۴۰۳: ۱۸۳؛ مجلسی، ۱۴۰۳: ۴۱۹). این اختلاف جزئی هم ممکن است ناشی از عدم دقت یا بالا نبودن سطح معلومات کاتب کتیبه باشد که گواه مدعای نگارندگان در این زمینه ظرف سفالی با شماره ۳ است. بر این ظرف نگارش کلمه *الانساب* به صورت *الانصاب* آورده شده است. وقتی که از چهار ظرف سفالی که دارای کتیبه‌ای واحد هستند یکی دارای خطای املائی باشد پس این امکان هم می‌تواند وجود داشته باشد که کاتب در نوشتن اصل حدیث هم دچار خطا شده باشد. در جدول ۱ مشخصات ۶ ظرف سفالی که کتیبه مورد بحث بر آنها نوشته شده آورده شده است.

کتیبه ۴

قوچانی کتیبه *مَنْ أَيْقَنَ بِالْخَلْفِ جَادَ بِالْعَطِيَّةِ* که بر سه ظرف نوشته شده است را به پیامبر (ص) منسوب می‌داند. ایشان بنا به گفته خودشان موفق به یافتن این حدیث در کتاب‌ها معروف نشده‌اند (قوچانی، ۱۳۶۴: ۴۸). نگارندگان پس از بررسی منابع گوناگون این حدیث را در کتاب شرح فارسی شهاب الأخبار (کلمات قصار پیامبر خاتم ص) پیدا کردند که به پیامبر جلیل‌الشان (ص) نسبت داده شده است (قضاعی، ۱۳۶۱: ۱۴۸) و مانند قوچانی^۱ نه تنها حضرت علی (ع) (ابن شعبه

^۱ قوچانی عنوان می‌کنند این کتیبه در بدون ذکر نام گوینده در تعدادی از منابع آورده شده است.

جدول ۱.
Table 1.

شماره	فرم اثر	مشخصات	رنگ زمینه	رنگ نقش	نگهداری محل	ساخت	تصویر
۱	کاسه	زمینه سفید منقش به رنگ های اخرايي و قهوه ای تیره زیر لعاب شفاف	العلم اشرف والاحساب و المرؤه اشبک الانساب	دانش والاترين گهرها و مروت جليل ترین ميراث هاست	موزه رضا عباسی، شماره ۹۴	(قوچانی، ۱۳۶۴: ۳۵ و ۳۴)	
۲	کاسه	زمینه سفید منقش به رنگ قهوه ای تیره زیر لعاب شفاف	العلم اشرف والاحساب و المرؤه اشبک الانساب	دانش والاترين گهرها و مروت جليل ترین ميراث هاست	مجموعه فروغی تهران	(قوچانی، ۱۳۶۴: ۱۱۸ و ۱۱۹)	
۳	کاسه	زمینه سفید منقش به رنگ قهوه ای تیره زیر لعاب شفاف	العلم اشرف والاحساب و المرؤه اشبک الانصاب	دانش والاترين گهرها و مروت جليل ترین ميراث هاست	نامشخص	(قوچانی، ۱۳۶۴: ۱۵۴ و ۱۵۵)	
۴	قدح	زمینه سفید منقش به رنگ قهوه ای تیره زیر لعاب شفاف	العلم اشرف والاحساب و المرؤه اشبک الانساب	دانش والاترين گهرها و مروت جليل ترین ميراث هاست	موزه متر و پولیتن، نیویورک، شماره ال ۹۷۵/۱۶۸	(قوچانی، ۱۳۶۴: ۲۳۶ و ۲۳۷)	
۵	کاسه	زمینه سفید منقش به رنگ های اخرايي و قهوه ای تیره زیر لعاب شفاف	العلم اشرف والاحساب	دانش والاترين گهرهاست	موزه ایران باستان شماره ۲۲۰۷۶	(قوچانی، ۱۳۶۴: ۵۱ و ۵۰)	
۶	قدح	زمینه سفید منقش به رنگ قهوه ای تیره زیر لعاب شفاف	العلم اشرف والاحساب	دانش والاترين گهرهاست	موزه رضا عباسی، شماره ۵۳-۴۱	(قوچانی، ۱۳۶۴: ۱۸۴ و ۱۸۵)	

الرضي، ۱۴۱۴: ۴۹۴؛ شريف الرضي، ۱۴۰۶: ۱۰۴؛ ابن أبي الحديد، ۱۴۰۴: ۳۳۶؛ مجلسی،

حرانی، ۱۴۰۴: ۱۱۱ و ۲۲۱ و ۴۰۳؛ ابن بابويه، ۱۳۷۶: ۴۴۷؛ ابن بابويه، ۱۳۷۸: ۵۴؛ شريف

جدول ۲.
Table 2.

شماره	ردیف	نوع	موضوع	تعداد	مکان	تاریخ	تصویر
۱	بشقاب	زمینه سفید منقش به رنگ‌های اخراعی و قهوه‌ای تیره زیر لعاب شفاف	هر که به پاداش خداوند اعتقاد و یقین دارد در بخشش گشاده‌دست است	مجموعه دیوید کپنهاک شماره ۲۲/۱۹۷۴	مجموعه دیوید کپنهاک شماره ۲۲/۱۹۷۴	(قوچانی، ۱۳۶۴: ۴۹ و ۴۸)	
۲	بشقاب	زمینه سفید منقش به رنگ قهوه‌ای تیره زیر لعاب شفاف	هر که به پاداش خداوند اعتقاد و یقین دارد در بخشش گشاده‌دست است	فریر گالری، واشنگتن، شماره ۱۱/ ۵۲	فریر گالری، واشنگتن، شماره ۱۱/ ۵۲	(قوچانی، ۱۳۶۴: ۷۱ و ۷۰)	
۳	کاسه	زمینه سفید منقش به رنگ قهوه‌ای تیره زیر لعاب شفاف	هر که به پاداش خداوند اعتقاد و یقین دارد در بخشش گشاده‌دست است	گالری خلیلی، لندن	گالری خلیلی، لندن	(قوچانی، ۱۳۶۴: ۲۲۵ و ۲۲۴)	

همچنین بدون ذکر نام گوینده در کتاب الرواشح السماویة فی شرح الأحادیث الإمامیة (میرداماد) در انتساب به یکی از معصومین آورده شده است (میرداماد، ۱۳۱۱: ۲۰۰). مشخصات سه ظرف سفالی ذکر شده در جدول ۲ آمده است.

کتاب ۵

کتابی‌ای با متن «الْحَيَاءُ شُعْبَةٌ مِنَ الْإِيمَانِ وَالْإِيمَانُ فِي الْجَنَّةِ» با ترجمه فارسی شرم و حیا شعبه‌ای از ایمان است و جای ایمان در بهشت است بر قدحی با زمینه‌ای سفید و منقش به رنگ‌های قهوه‌ای تیره و لاجوردی در زیر لعاب شفاف نگاشته شده است. این کاسه سفالی اکنون با شماره ۱۰۵/۱۷۰ در موزه متروپولیتن نیویورک نگهداری می‌شود (تصویر ۲) (قوچانی، ۱۳۶۴: ۲۶۶). آقای قوچانی این حدیث را منسوب به پیامبر اکرم (ص) می‌داند، اما نگارندگان همان‌طور که

۱۴۰۶: ۲۲۶؛ مجلسی، ۱۴۰۶: ۱۶۷؛ شیخ حر عاملی، ۱۴۰۹: ۴۰۲؛ شیخ حر عاملی، ۱۴۰۹: ۲۸۸؛ مجلسی، ۱۴۰۳: ۳۸۵؛ مجلسی، ۱۴۰۳: ۶۰؛ مجلسی، ۱۴۰۳: ۱۱۵ و ۱۳۲؛ موحد ابطحی اصفهانی، بی‌تا: ۲۷۴؛ نوری، ۱۴۰۸: ۱۵۸؛ قمی، ۱۴۱۴: ۸۴؛ هاشمی خوبی، بی‌تا: ۲۱۰) و امام موسی کاظم (ع) (مجلسی، ۱۴۰۳: ۳۲۶) را به‌عنوان صاحب حدیث می‌دانند، بلکه ضمن بررسی بیشتر در کتاب‌های اسلامی (ابن بابویه، ۱۴۱۳: ۴۱۶؛ مفید، ۱۴۱۳: ۲۳۴؛ فیض کاشانی، ۱۴۰۶: ۲۷۱؛ شیخ حر عاملی، ۱۴۰۹: ۳۷۰؛ مجلسی، ۱۴۰۳: ۹۹؛ مجلسی، ۱۴۰۳: ۳۰۷؛ مجلسی، ۱۴۰۳: ۲۰۸؛ موحد ابطحی اصفهانی، بی‌تا: ۶۸۲؛ نوری، ۱۴۰۸: ۲۸؛ نوری، ۱۴۰۸: ۲۶۱؛ قمی، ۱۴۱۴: ۲۳۳؛ اربلی، ۱۳۸۱: ۲۰۷) از امام جعفر صادق (ع) نیز به‌عنوان گوینده حدیث نام می‌برند. این حدیث

تصویر ۲. قلدح موجود در موزه متروپولیتن نیویورک (قوچانی، ۱۳۶۴: ۲۶۷)
 Fig 2. The Bowl in the Metropolitan Museum, New York (Ghouchani, 1985: 267)

جدول ۳.
 Table 3.

حدیث	ترجمه فارسی	معصوم	منبع
الْحَيَاءُ مِنَ الْإِيمَانِ وَ الْإِيمَانُ فِي الْجَنَّةِ	حیا از لوازم ایمان است و جای ایمان در بهشت است (قوچانی، ۱۳۶۴: ۲۶۶).	پیامبر	(مجلسی، ۱۴۰۴: ۲۷۷؛ نوری، ۱۴۰۸: ۴۶۳؛ پاینده، بی تا: ۴۵۳؛ ابن منظور، ۱۴۱۴: ۱۴۸)
الْحَيَاءُ مِنَ الْإِيمَانِ وَ الْإِيمَانُ فِي الْجَنَّةِ	حیا از لوازم ایمان است و جای ایمان در بهشت است (قوچانی، ۱۳۶۴: ۲۶۶).	امام حسین	کوفی اهوازی، ۱۴۰۲: ۶؛ کوفی اهوازی، بی تا: ۲۶ و ۲۷۵؛ کلینی، ۱۴۰۷: ۱۰۶؛ کلینی، ۱۴۲۹: ۲۷۴؛ طبرسی، ۱۳۴۴: ۲۳۳؛ مازندرانی، ۱۳۸۲: ۲۹۹؛ فیض کاشانی، ۱۴۰۶: ۴۳۵؛ شیخ حر عاملی، ۱۴۰۹: ۱۶۶؛ شیخ حر عاملی، ۱۴۰۹: ۳۶؛ مجلسی، ۱۴۰۴: ۱۸۷؛ مجلسی، ۱۴۰۳: ۳۲۹؛ مجلسی، ۱۴۰۳: ۱۱۲؛ نوری، ۱۴۰۸: ۴۶۱؛ قمی، ۱۴۱۴: ۵۰۶)
الْحَيَاءُ مِنَ الْإِيمَانِ وَ الْإِيمَانُ فِي الْجَنَّةِ	حیا از لوازم ایمان است و جای ایمان در بهشت است (قوچانی، ۱۳۶۴: ۲۶۶).	امام صادق	(بحرانی اصفهانی، بی تا: ۷۶۸)
الْحَيَاءُ مِنَ الْإِيمَانِ وَ الْإِيمَانُ فِي الْجَنَّةِ	حیا از لوازم ایمان است و جای ایمان در بهشت است (قوچانی، ۱۳۶۴: ۲۶۶).	امام موسی کاظم	(مجلسی، ۱۴۰۳: ۱۴۹؛ مجلسی، ۱۴۰۳: ۳۰۹)
إِنَّ الْحَيَاءَ مِنَ الْإِيمَانِ وَ الْإِيمَانُ فِي الْجَنَّةِ	حیا از ایمان است و ایمان در بهشت است (شیخ حر عاملی، ۱۳۶۴: ۳۱۱)	پیامبر	طبری آملی کبیر، ۱۴۱۵: ۱۶؛ طبری آملی صغیر، ۱۴۱۳: ۶۶؛ احمدی میانجی، ۱۴۱۹: ۵۷۷ و ۵۷۶؛ بحرانی اصفهانی، بی تا: ۹۰۹؛ نوری، ۱۴۰۸: ۸۱)
إِنَّ الْحَيَاءَ مِنَ الْإِيمَانِ وَ الْإِيمَانُ فِي الْجَنَّةِ	حیا از ایمان است و ایمان در بهشت است (شیخ حر عاملی، ۱۳۶۴: ۳۱۱)	امام صادق	(کلینی، ۱۴۰۷: ۷)
وَ الْإِيمَانُ فِي الْجَنَّةِ	و جای ایمان در بهشت است (نگارندگان)	امام صادق	(صدرالدین شیرازی، ۱۳۸۳: ۵۳۳؛ مجلسی، ۱۴۰۴: ۱۸۷؛ ابن شعبه حرانی، ۱۳۶۳: ۳۹۴؛ نوری، ۱۴۰۸: ۴۱۱؛ مجلسی، ۱۴۰۳: ۳۲۹)
وَ الْإِيمَانُ فِي الْجَنَّةِ	و جای ایمان در بهشت است (نگارندگان)	پیامبر	(مستغفری، ۱۳۸۵: ۲۹)

جدول ۴.
Table 4.

منبع	معصوم	معنی فارسی	حدیث
(کلینی، ۱۴۰۷: ۲۲؛ ابن شعبه حرانی، ۱۳۶۳: ۹۶؛ مجلسی، ۱۴۰۶: ۱۷۱؛ مجلسی، ۱۴۰۶: ۱۷۱؛ مازندرانی، ۱۳۸۲: ۲۲۳؛ فیض کاشانی، ۱۴۰۶: ۲۱؛ مجلسی، ۱۴۰۴: ۴۸؛ مجلسی، ۱۴۰۳: ۲۸۵)	امام علی (ع)	هر که پر مزاح باشد خوار و کوچک می شود (نگارندگان)	مَنْ كَثُرَ مِرَاحُهُ اسْتَجِفَّ بِهِ
(لیثی واسطی، ۱۳۷۶: ۴۴۲؛ تمیمی آمدی، ۱۴۱۰: ۵۹۶؛ تمیمی آمدی، ۱۳۶۶: ۲۲۲؛ آقا جمال خوانساری، ۱۳۶۶: ۲۲۶)	امام علی (ع)	هر که مزاح او بسیار شود هیبت او کم شود (نگارندگان)	مَنْ كَثُرَ مِرَاحُهُ قَلَّتْ هَيْبَتُهُ
(لیثی واسطی، ۱۳۷۶: ۴۵۳؛ تمیمی آمدی، ۱۴۱۰: ۵۸۴؛ تمیمی آمدی، ۱۳۶۶: ۲۲۲؛ آقا جمال خوانساری، ۱۳۶۶: ۱۸۳)	امام علی (ع)	هر که پر مزاح باشد نادان پنداشته می شود (نگارندگان)	مَنْ كَثُرَ مِرَاحُهُ اسْتَجْهَلَ
(لیثی واسطی، ۱۳۷۶: ۴۵۴؛ تمیمی آمدی، ۱۴۱۰: ۵۸۸؛ تمیمی آمدی، ۱۳۶۶: ۲۲۲؛ آقا جمال خوانساری، ۱۳۶۶: ۱۹۵)	امام علی (ع)	هر که پر مزاح باشد احمق پنداشته می شود (نگارندگان)	مَنْ كَثُرَ مِرَاحُهُ اسْتَحْمَقَ

احادیثی با مضمون کتیبه روی سفال منتسب به حضرت علی (ع) توسط نگارندگان در جدول ۴ آورده شده است.

کتیبه ۷

نگارندگان بر گفته قوچانی^۱ که کتیبه الرزق مَقْسُوم را منسوب به حضرت علی (ع) می داند (لیثی واسطی، ۱۳۷۶: ۶۴ و ۳۴؛ تمیمی آمدی، ۱۴۱۰: ۱۱۸ و ۲۱؛ تمیمی آمدی، ۱۳۶۶: ۳۹۶ و ۱۶۱؛ ابن ابی الحدید، ۱۴۰۴: ۲۷۸ و ۲۶۲؛ دیلمی، ۱۴۰۸: ۱۲۲ و ۹۴؛ میدی، بی تا: ۲۵۹؛ مجلسی، ۱۴۰۳: ۳۳؛ آقا جمال خوانساری، ۱۳۶۶: ۳۴؛ آقا جمال خوانساری، ۱۳۶۶: ۱۳۱؛ بروجردی، ۱۳۸۶: ۱۲۰؛ ابن بابویه، ۱۳۸۵: ۴۱۷) و امام حسن مجتبی (ع) (ابن همام اسکافی، ۱۴۰۴: ۵۲؛ ابن شعبه حرانی، ۱۳۶۳: ۲۳۴ و ۲۱۷؛ مفید، بی تا: ۶۳۶؛ مفید، ۱۴۱۳: ۹۵؛ ابن ادریس، ۱۴۱۰: ۶۵۰؛ مجلسی، ۱۴۰۳: ۳۵؛ بروجردی، ۱۳۸۶: ۱۰۲) صحه می گذارند و علاوه بر این،

در جدول ذیل آورده اند از امام حسین (ع)، امام صادق (ع) و امام موسی کاظم (ع) هم به عنوان گوینده حدیث نام می برند. در تمام کتاب هایی که نگارندگان بررسی کرده اند کلمه شعبه در حدیث به چشم نخورده است، اما معنی این حدیث در تمام کتاب های اسلامی با معنی کتیبه روی سفال یکی است.

کتیبه ۶

بر دو کاسه سفالی یکی با زمینه ای سفید، منقش به رنگ قهوه ای تیره در زیر لعاب شفاف که به شماره ۳۷۱-۵۳ در موزه رضا عباسی تهران (قوچانی، ۱۳۶۴: ۷۸) و دیگری با زمینه سفید منقش به رنگ های قهوه ای تیره و اخراپی در زیر لعاب شفاف که به شماره ۱۷۵۸/۱۹۷۸ در موزه اشمولین (مجموعه جerald ریتلنگر، اکسفورد) نگهداری می شود (قوچانی، ۱۳۶۴: ۲۷۶) کتیبه ای با متن «من کثر مزاحه حقر قدره» یعنی هر که پر مزاح باشد مقام و ارزشش پست می شود نگاشته شده است (قوچانی، ۱۳۶۴: ۲۷۶ و ۷۸).

^۱ قوچانی معتقد است این حدیث بدون ذکر نام گوینده در دو کتاب رسائل الثعالبی و تاریخ بیهقی آورده شده است.

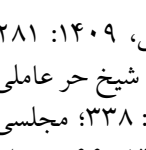
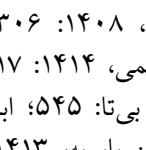

جدول ۵.
Table 5.

شماره	نوع ظرف	مستحضرات	نوع کتیبه	نوع نگارگری	مکان	تصویر
۱	کاسه	زمینه قهوه‌ای تیره منقش به رنگ سبز روشن زیر لعاب شفاف	الرِّزْقُ مَقْسُومٌ	روزی قسمت شده است	گالری خلیلی لندن	(قوچانی، ۱۳۶۴: ۸۷ و ۸۶)
۲	کاسه	زمینه سفید منقش به رنگ قهوه‌ای تیره زیر لعاب شفاف	الرِّزْقُ مَقْسُومٌ	روزی قسمت شده است	موزه هیتجنس دوسلدورف	(قوچانی، ۱۳۶۴: ۱۰۸ و ۱۰۹)
۳	کاسه	زمینه سفید منقش به رنگ قهوه‌ای تیره زیر لعاب شفاف	الرِّزْقُ مَقْسُومٌ	روزی قسمت شده است	موزه بریتانیا شماره ۹۱ - ۱۰ ۱۹۴۸	(قوچانی، ۱۳۶۴: ۱۸۳ و ۱۸۲)

الأخبار، بحار الأنوار (ط- بیروت) و منهاج البراعة في شرح نهج البلاغة (خوئی) (شعیری، بی تا: ۱۰۸؛ مجلسی، ۱۴۰۳: ۱۰۶ و ۵۷؛ هاشمی خوئی، بی تا: ۲۱۰) در انتساب به یکی از معصومین آورده شده است، ولی در این کتاب‌ها مشخص نشده که منتسب به کدام یک از معصومین است. در کتاب بحار الأنوار (ط- بیروت) این عبارت سخن امام علی است که امام حسن عسکری این سخن را با واسطه از پدرانش نقل می‌کنند (مجلسی، ۱۴۰۳: ۲۵ و ۱۸) (مجلسی، ۱۴۰۳: ۲۲۴) صدرالدین شیرازی در کتاب خود با عنوان شرح أصول الکافی (صدرا) این سخن را به آیات قرآنی مستدل می‌کند ولی بعید نیست که در احادیث این سخن را دیده باشد (صدرالدین شیرازی، ۱۳۸۳: ۱۶) و در نهایت در کتاب شرح الکافی- الأصول والروضة (للمولی صالح المازندرانی) این سخن به صورت قسمتی از مصرع یک بیت آورده شده است (مازندرانی، ۱۳۸۲: ۳۳۳).

از رسول اکرم (ص) (مجلسی، ۱۴۰۳: ۱۷۹؛ مجلسی، ۱۴۰۳: ۲۶؛ نوری، ۱۴۰۸: ۳۶ و ۳۱ و ۲۹؛ بروجردی، ۱۳۸۶: ۹۸؛ دیلمی، ۱۴۰۸: ۳۳۶؛ هاشمی خوئی، بی تا: ۱۶۳؛ هاشمی خوئی، بی تا: ۱۳۹)، امام حسین (ع) (دیلمی، ۱۴۰۸: ۴۲۸؛ مجلسی، ۱۴۰۳: ۲۷؛ نوری، ۱۴۰۸: ۳۵؛ بروجردی، ۱۳۸۶: ۱۱۲) و امام صادق (ع) (منسوب به جعفر بن محمد، ۱۴۰۰: ۱۰۴؛ مفید، ۱۴۱۳: ۵۸۶؛ طبری آملی، ۱۳۸۳: ۲۲۲؛ شهید ثانی، ۱۳۹۰: ۵۳؛ شهید ثانی، بی تا: ۳۲۲ و ۳۲۱؛ شیخ حر عاملی، ۱۴۰۹: ۴۷؛ شیخ حر عاملی، ۱۳۷۶: ۲۷۳؛ شیخ حر عاملی، ۱۳۷۶: ۳۸۵؛ شیخ حر عاملی، ۱۴۱۴: ۱۷؛ مجلسی، ۱۴۰۳: ۲۵۵؛ نوری، ۱۴۰۸: ۱۸؛ هاشمی خوئی، بی تا: ۲۹۶ و ۱۳۸؛ قمی، ۱۴۱۴: ۱۷۷؛ بروجردی، ۱۳۸۶: ۹۸؛ حکیمی، حکیمی و حکیمی، بی تا: ۲۲۷) هم به عنوان گوینده این حدیث نام می‌برند. علاوه بر این نگارندگان معتقدند که حدیث مذکور در کتاب‌های جامع

جدول ۶.
Table 6.

شماره	رنگ و نقش	رنگ و نقش	رنگ و نقش	تفکر و کارها	تفکر و کارها	تفکر و کارها	تفکر و کارها	تفکر و کارها
۱	قدح به رنگ سفید منقش به رنگ قهوه‌ای تیره زیر لعاب شفاف	الْتَدْبِيرُ قَبْلَ الْعَمَلِ يَوْمُنْكَ مِنَ النَّدَمِ	تفکر پیش از انجام کارها تو را از پشیمانی بازمی‌دارد	موزه متروپولیتن، نیویورک، شماره ۲/ ۶۵/۱۰۶	(قوچانی، ۱۳۶۴: ۸۱ و ۸۰)			
۲	بشقاب به رنگ سفید منقش به رنگ قهوه‌ای تیره زیر لعاب شفاف	الْتَدْبِيرُ قَبْلَ الْعَمَلِ يَوْمُنْكَ مِنَ النَّدَمِ	تفکر پیش از انجام کارها تو را از پشیمانی باز می‌دارد	موزه سنت لویس، میسوری، شماره ۵۱/ ۲۸۳	(قوچانی، ۱۳۶۴: ۱۰۵ و ۱۰۴)			
۳	قدح به رنگ سفید منقش به رنگ قهوه‌ای تیره زیر لعاب شفاف	الْتَدْبِيرُ قَبْلَ الْعَمَلِ يَوْمُنْكَ مِنَ النَّدَمِ	تفکر پیش از انجام کارها تو را از پشیمانی بازمی‌دارد	موزه بروکلین، بروکلین، نیویورک، شماره ال ۹/ ۵۶	(قوچانی، ۱۳۶۴: ۱۳۵ و ۱۳۴)			
۴	کاسه به رنگ سفید منقش به رنگ قهوه‌ای تیره زیر لعاب شفاف	الْتَدْبِيرُ قَبْلَ الْعَمَلِ يَوْمُنْكَ مِنَ النَّدَمِ	تفکر پیش از انجام کارها تو را از پشیمانی بازمی‌دارد	نامشخص	(قوچانی، ۱۳۶۴: ۱۷۱ و ۱۷۰)			
۵	کاسه به رنگ سفید منقش به رنگ قهوه‌ای تیره زیر لعاب شفاف	الْتَدْبِيرُ قَبْلَ الْعَمَلِ يَوْمُنْكَ مِنَ النَّدَمِ	تفکر پیش از انجام کارها تو را از پشیمانی بازمی‌دارد	مؤسسه دانشگاهی شرق‌شناسی ناپل	(قوچانی، ۱۳۶۴: ۲۵۳ و ۲۵۲)			

کتابخانه ۸

۱۴۰۶: ۱۶۶؛ شیخ حر عاملی، ۱۴۰۹: ۲۸۱؛
شیخ حر عاملی، ۱۴۱۸: ۲۲۰؛ شیخ حر عاملی،
۱۴۱۴: ۵۴۶؛ مجلسی، ۱۴۰۳: ۳۳۸؛ مجلسی،
۱۴۰۳: ۳۸۴؛ مجلسی، ۱۴۰۳: ۶۶؛ بحرانی
اصفهانی، بی‌تا: ۲۷۴؛ نوری، ۱۴۰۸: ۳۰۶؛
هاشمی خویی، بی‌تا: ۱۵۹؛ قمی، ۱۴۱۴: ۱۷؛
حکیمی، حکیمی و حکیمی، بی‌تا: ۵۴۵؛ ابن
شعبه حرانی، ۱۴۰۴: ۹۷؛ ابن بابویه، ۱۴۱۳:

نگارندگان ضمن بررسی کتاب‌های مختلف
اسلامی با سخن قوچانی مبنی بر اینکه کتیبه
الْتَدْبِيرُ قَبْلَ الْعَمَلِ يَوْمُنْكَ مِنَ
النَّدَمِ که بر پنج
ظرف سفالی نگاشته شده است حدیثی است از
امام علی (ع) هم عقیده‌اند (ابن بابویه، ۱۳۷۶:
۴۴۷؛ ابن بابویه، ۱۳۷۸: ۵۴؛ لثی واسطی،
۱۳۷۶: ۶۹؛ شامی، ۱۴۲۰: ۳۷۳؛ مجلسی،

تصویر ۳. قلع موجود در موزه بروکلین، نیویورک (قوچانی، ۱۳۶۴: ۱۳۵)
Fig 3. The Bowl in the Brooklyn Museum, New York (Ghouchani, 1985: 135)

تصویر ۴. کاسه موجود موزه ملی هنرهای شرقی رم (قوچانی، ۱۳۶۴: ۲۹۵)
Fig 3. The bowl in the National Museum of Oriental Art, Rome (Ghouchani, 1985: 295)

ج. ۲۰: ۳۰۷)، بلکه در کتاب‌های شرح الکافی - الأصول و الروضة (للمولی صالح المازندرانی)، بحار الأنوار (ط - بیروت) و منهاج البراعة في شرح نهج البلاغة (خونی) این حدیث را که در توضیح حدیث دیگری به‌عنوان سخن مشهور آمده است یافتند (مازندرانی، ۱۳۸۲: ۲۶۵؛ مازندرانی، ۱۳۸۲: ۲۳۸؛ مازندرانی، ۱۳۸۲: ۹۶؛ مجلسی، ۱۴۰۳: ۷۵؛ هاشمی خویی، ۱۴۰۰: ۲۱۴). محمد صالح بن احمد مازندرانی در کتاب شرح الکافی - الأصول و الروضة (للمولی صالح المازندرانی) جلد نهم نقل می‌کند که در جلد دوم کتاب الکافی (ط - الإسلامیة) در صفحه ۳۴۶ در باب قطعية الرحم حدیث «اصبر فان الله سيجعل لك فرجا» با معنی فارسی صبر کن که همانا خداوند برای تو گشایش را قرار خواهد داد یافت می‌شود (کلینی، ۱۴۰۲: ۳۴۶) که از لحاظ معنی بسیار نزدیک به حدیث الصبر مفتاح الفرج است (مازندرانی، ۱۳۸۲: ۱۹۱)، همچنین این حدیث در کتاب مرآة العقول في شرح أخبار آل الرسول به‌عنوان سخن مشهور بدون ذکر نام نویسنده ذکر شده است (مجلسی، ۱۴۰۴: ۱۳۵).

کتیبه ۱۰

کتیبه‌ای با متن «ان الکریم و ان یتغیر حاله فالقلب

۳۸۸؛ مجلسی، ۱۴۰۶: ۵۴؛ فیض کاشانی، ۱۴۰۶: ۲۳۶؛ مجلسی، ۱۴۰۳: ۲۸۶).

کتیبه ۹

بریک ظرف سفالی شامل قدحی بازمینه‌ای سفید، منقش به رنگ قهوه‌ای تیره در زیر لعاب شفاف که به شماره ال ۵۶/۹ در موزه بروکلین نیویورک (تصویر ۳) (قوچانی، ۱۳۶۴: ۱۳۴) و همچنین کاسه‌ای با زمینه سفید منقش به رنگ قهوه‌ای تیره در زیر لعاب شفاف که به شماره ۵۷۳۶ در موزه ملی هنرهای شرقی رم نگهداری می‌شوند (تصویر ۴) (قوچانی، ۱۳۶۴: ۲۵۸) کتیبه‌ای حاوی متن «الصبر مفتاح الفرج» با ترجمه فارسی شکیبایی کلید گشایش مشکلات است دیده می‌شود (قوچانی، ۱۳۶۴: ۱۳۴ و ۲۵۸).

قوچانی^۱ این کتیبه را به‌عنوان یکی از کلمات قصار حضرت علی (ع) معرفی می‌کند ولی ایشان بنا به گفته خودشان موفق به یافتن این کتیبه در کتاب‌های احادیث و در کتاب‌های کلمات قصار حضرت علی (ع) نشده‌اند. نگارندگان ضمن بررسی کتاب‌های مختلف نه‌تنها موفق به یافتن عبارت الصبر مفتاح الفرج در کتاب شرح نهج البلاغة لابن ابي الحديد به‌عنوان حکمتی منسوب به حضرت علی (ع) (ابن ابي الحديد، ۱۴۰۴،

^۱ قوچانی معتقد است این حدیث بدون ذکر نام گوینده در تعدادی از منابع آورده شده است و همچنین در کتاب امثال و حکم به‌عنوان حدیث آورده شده است.

تصویر ۵. کاسه سفالی موجود در مجموعه دیوید (قوچانی، ۱۳۶۴: ۱۸۱)

Fig 5. The pottery bowl in David's collection (Ghouchani, 1985: 181)

تصویر ۶. کاسه سفالی موجود در موزه متروپولیتن نیویورک (قوچانی، ۱۳۶۴: ۲۱۱)

Fig 6. The pottery bowl in the Metropolitan Museum, New York (Ghouchani, 1985: 211)

مسلمان و چه غیر مسلمان این مباحث را قبول دارند این شعر را سروده است.
 إن الکریم و إن تضعض حاله
 و الخلق منه لا یزال شریفا

منه لایزال شریفا» با ترجمه فارسی همانا کریم اگر حالش تغییر کند هیچ‌گاه شرافت از قلبش جدا نمی‌شود (نگارندگان) بر بشقابی با زمینه سفید و منقش به رنگ قهوه‌ای تیره در زیر لعاب شفاف نگاشته شده است. این کاسه سفالی اکنون با شماره ۳۷/۱۹۶۶ در مجموعه دیوید، کینهاگ نگهداری می‌شود (تصویر ۵) (قوچانی، ۱۳۶۴: ۱۸۰). نگارندگان در کتاب روضة الواعظین و بصیرة المتعظین (ط - القدیمة) (قتال نیشابوری، ۱۳۷۵: ۳۷۹) شعر زیر با معنی فارسی کریم اگر حالش تغییر کند خلق خوب هیچ‌گاه از او دور نمی‌شود را از نظر معنایی بسیار نزدیک به متن کتیبه روی سفال می‌دانند این شعر مرتبط با حدیثی از حضرت علی (ع) در رابطه با مباحث حسن خلق و کظم غیظ است. در نتیجه به نظر می‌رسد شاعر با توجه به این معارف این شعر را سروده است یا با توجه به اینکه همه انسان‌ها چه

کتیبه ۱۱

کتیبه‌ای با متن «الاخلاص یحصن الاعمال با ترجمه فارسی اخلاص موجب پایداری کارهاست بر آبخوری با زمینه‌ای سفید و منقش به رنگ قهوه‌ای تیره در زیر لعاب شفاف نگاشته شده است این کاسه سفالی اکنون با شماره ۶/۱۳۴ در موزه متروپولیتن نیویورک نگهداری می‌شود» (تصویر ۶) (قوچانی، ۱۳۶۴: ۲۱۰) طبق پژوهش‌های نگارندگان به نظر می‌رسد که کتیبه روی این آبخوری برگرفته از معارف احادیثی است چنانچه در این زمینه دو حدیث به شرح زیر موجود است.

جدول ۷.

Table 7.

حدیث	ترجمه فارسی	معصوم	نام کتاب	منبع
الإخْلَاصُ يَجْمَعُ فَوَاصِلَ الْأَعْمَالِ	اخلاص، همه فضایل اعمال و مکارم اخلاق را جمع می‌کند (نگارندگان)	امام صادق (ع)	مصباح الشریعة	(منسوب به جعفر بن محمد، ۱۴۰۰: ۳۶؛ شهید ثانی، بی‌تا: ۴۷۰ و ۴۶۹؛ نوری، ۱۴۰۸: ۹۹)
الإخْلَاصُ يَجْمَعُ حَوَاصِلَ الْأَعْمَالِ	اخلاص نتایج اعمال را در خود جمع می‌کند (نگارندگان)	امام صادق (ع)	بحار الأنوار (ط - بیروت)	(مجلسی، ۱۴۰۳: ۲۴۵)

تصویر ۷. کاسه با کتیبه «ان الحلم زین» (قوچانی، ۱۳۶۴: ۲۶۹)

Fig 7. The bowl with the inscription "ان الحلم زین" (Ghouchani, 1985: 269)

تصویر ۸. کاسه موجود در موزه بریتانیا لندن (قوچانی، ۱۳۶۴: ۲۹۳)

Fig 8. The bowl in the British Museum, London (Ghouchani, 1985: 293)

نگهداری می‌شود (تصویر ۸) (قوچانی، ۱۳۶۴: ۲۹۲). این کتیبه با اختلاف جزئی در نوشتار واژه مَن به جای اِنْ، مَنطِقْ به جای يَنْطِقُ و رَأْنَهُ به جای رَأْنَهُ به شرح زیر در دیوان امیرالمؤمنین حضرت علی (ع) (میددی، بی تا: ۱۲۳) آمده است. اگرچه قوچانی متن کتیبه را شعری منتسب به حضرت علی (ع) می‌داند ولی به این اختلافات جزئی اشاره‌ای نکرده‌اند.

إِنْ كَانَ يَنْطِقُ نَاطِقٌ مِنْ فَصَّةٍ
فَالصَّمْتُ دُرٌّ رَأْنَهُ يَأْفُوتُ

کتیبه ۱۴
کتیبه‌ای با متن «يُقَالُ قَدْ خَاطَرَ مَنْ اسْتَعْنَى بِرَأْيِهِ» با ترجمه فارسی هر که خود را از مشورت با دیگران بی‌نیاز ببیند، به‌راستی که خود را در خطر افکنده است بر قلدحی با زمینه سفید و منقش به رنگ‌های قهوه‌ای تیره و اخراپی در زیر لعاب شفاف نگاشته شده است. این قلدح اکنون با شماره ۵۷/۲۴ در فریر گالری واشنگتن نگهداری می‌شود (تصویر ۹) (قوچانی، ۱۳۶۴: ۶۶). نگارندگان با سخن قوچانی^۱ مبنی بر اینکه این کتیبه یکی از گفته‌های امام علی (ع) است موافق هستند (شریف الرضی، ۱۴۱۴: ۵۰۶؛ تمیمی

کتیبه ۱۲
کتیبه‌ای با متن «ان الحلم زین» با ترجمه فارسی همانا شکیبایی زینت است. بر کاسه‌ای با زمینه سفید و منقش به رنگ‌های قهوه‌ای تیره و اخراپی در زیر لعاب شفاف نگاشته شده است (تصویر ۷) (قوچانی، ۱۳۶۴: ۲۶۸). این کتیبه بخشی از مصرع اول بیت شعری از علی بن هشام است که نگارندگان به این شعر در کتاب شرح نهج البلاغه لابن ابي الحديد در ذیل توضیح حکمتی از حضرت علی (ع) با متن إذا تم العقل نقص الكلام برخوردار کرده‌اند (ابن ابي الحديد، ۱۴۰۴: ۹۲).

لعمرك إن الحلم زین لأهله
و ما الحلم إلا عادة و تحلم

کتیبه ۱۳
کتیبه‌ای با متن «مَنْ كَانَ مَنطِقٌ، نَاطِقٌ مِنْ فَصَّةٍ فَالصَّمْتُ دُرٌّ رَأْنَهُ يَأْفُوتُ» با ترجمه فارسی کسی که سخن می‌گوید، سخنش نقره است درحالی‌که خاموشی یاقوت است، بر کاسه‌ای با زمینه سفید و منقش به رنگ قهوه‌ای تیره در زیر لعاب شفاف نگاشته شده است. این کاسه سفالی اکنون با شماره ۱۳۱ - ۱۲ ۱۹۵۸ در موزه بریتانیا لندن

^۱ قوچانی معتقد است این حدیث بدون ذکر نام گوینده در تعداد اندکی از منابع آورده شده است.

تصویر ۹. ق‌دح موجود در فریر گالری واشنگتن (قوچانی، ۱۳۶۴: ۶۷)
Fig 9. The bowl in the Freer Gallery, Washington (Ghouchani, 1985: 67)

تصویر ۱۰. کاسه موجود در مجموعه کی‌یر لندن (قوچانی، ۱۳۶۴: ۹۳)
Fig 10. The bowl in the Keir collection, London (Ghouchani, 1985: 93)

که گفتارش بسیار باشد خطایش افزون گردد، نگاشته شده است (قوچانی، ۱۳۶۴: ۸۴ و ۲۵۰). نگارندگان علاوه بر تأیید سخن قوچانی^۱ مبنی بر انتساب این کتیبه به پیامبر اکرم (ص) (قضاعی، ۱۳۶۱: ۱۵۱؛ مازندرانی، ۱۳۸۲، ج. ۱: ۲۲۷؛ مازندرانی، ۱۳۸۲، ج. ۸: ۳۱۸؛ پاینده، ۱۳۸۲: ۷۲۲) و امام علی (ع) (لیثی واسطی، ۱۳۷۶: ۴۳۰؛ تمیمی آمدی، ۱۴۱۰: ۵۸۹؛ تمیمی آمدی، ۱۳۶۶: ۲۱۲؛ آقا جمال خوانساری، ۱۳۶۶: ۱۹۹؛ آقا جمال خوانساری، ۱۳۶۶: ۳۳۶) از امام صادق (ع) (ابن بابویه، ۱۳۷۶: ۵۴۳) از لقمان هم (دیلمی، ۱۴۱۲، ج. ۱: ۱۰۴؛ دیلمی، ۱۳۷۶، ج. ۱: ۲۶۷) به‌عنوان گوینده آن یاد می‌کنند. همچنین در کتاب‌های قصص الأنبياء عليهم السلام (لراوندي) و بحار الأنوار (ط- بیروت) این حدیث توسط امام صادق (ع) از زبان حضرت عیسی (ع) نقل شده (قطب‌الدین راوندی، ۱۴۰۹: ۲۷۴؛ مجلسی، ۱۴۰۳: ۳۱۸؛

آمدی، ۱۴۱۰: ۴۹۲؛ تمیمی آمدی، ۱۳۶۶: ۶۶؛ مجلسی، ۱۴۰۳: ۱۰۵؛ العروسی الحویزی، ۱۴۱۵: ۴۰۴؛ آقا جمال خوانساری، ۱۳۶۶: ۴۷۳؛ آقا جمال خوانساری، ۱۳۶۶: ۱۸۴؛ حکیمی، حکیمی و حکیمی، بی‌تا: ۳۱۵ و ۳۱۲؛ ابن آبی‌الحدید، ۱۴۰۴: ۳۱؛ فیض کاشانی، ۱۴۱۵: ۳۹۵؛ مجلسی، ۱۴۰۳: ۴۱۰؛ هاشمی خویی، بی‌تا: ۲۸۱).

کتیبه ۱۵

بر کاسه‌ای سفالی با «زمینه‌ای سفید منقش به رنگ قهوه‌ای تیره در زیر لعاب شفاف که به شماره ۴۰/۱۷۰/۲۵ در موزه متروپولیتن نیویورک (قوچانی، ۱۳۶۴: ۸۴) و کاسه دیگری با زمینه سفید منقش به رنگ قهوه‌ای تیره در زیر لعاب شفاف که در موزه ملی هنرهای شرقی رم نگهداری می‌شوند (قوچانی، ۱۳۶۴: ۲۵۰) کتیبه‌ای با متن «مَنْ كَثُرَ كَلَامُهُ كَثُرَ سَقَطُهُ» با ترجمه فارسی کسی

^۱ قوچانی از عمر بن الخطاب هم به‌عنوان گوینده نام می‌برد و همچنین بیان می‌کند این حدیث در کتاب «التوسل الی الترسل» بدون ذکر نام گوینده آمده است.

تصویر ۱۱. بشقاب موجود در مجموعه کی. آر. مالکولم انگلستان (قوچانی، ۱۳۶۴: ۸۹)
Fig 11. The plate in the collection of K. R. Malcolm, England (Ghouchani, 1985: 89)

شده است. این بشقاب اکنون در مجموعه کی. آر. مالکولم انگلستان نگهداری می‌شود (تصویر ۱۱) (قوچانی، ۱۳۶۴: ۸۸). نگارندگان با بررسی کتاب‌های الاختصاص، بحار الأنوار (ط- بیروت) و عوالم العلوم و المعارف والأحوال من الآیات و الأخبار و الأقوال (مستدرک سیده النساء إلى الإمام الجواد) از امام صادق (ع) به‌عنوان گوینده حدیث نام می‌برند (مفید، ۱۴۱۳: ۲۴۶؛ مجلسی، ۱۴۰۳: ۹۴؛ بحرانی اصفهانی، ۱۴۱۳: ۸۰۰).

کتیبه ۱۸

نگارندگان ضمن بررسی کتاب‌های مختلف اسلامی با سخن قوچانی مبنی بر اینکه کتیبه «الْحُرُّ حُرٌّ وَإِنْ مَسَّهُ الضَّرُّ» حدیثی از امام علی (ع) بوده هم‌عقیده هستند (لیثی واسطی، ۱۳۷۶: ۴۸؛ تمیمی آمدی، ۱۴۱۰: ۷۱؛ تمیمی آمدی، ۱۳۶۶: ۳۳۵؛ آقا جمال خوانساری، ۱۳۶۶: ۳۴۹).

کتیبه ۱۹

نگارندگان ضمن بررسی کتاب‌های مختلف اسلامی با سخن قوچانی مبنی بر تعلق کتیبه

مجلسی، ۱۴۰۳: ۲۶۰ و ۱۹۲؛ مجلسی، ۱۴۰۳: ۲۰۰) و در کتاب سفینه البحار از حضرت مسیح به‌عنوان گوینده آن نام برده شده است (قمی، ۱۴۱۴: ۷۱۵).

کتیبه ۱۶

کتیبه‌ای با متن «مَنْ عَزَّ بَرًّا»^۱ با ترجمه فارسی هر که پیروز شد تاراج می‌کند بر کاسه منقوشی با لعاب طلایی (زرین‌فام) نگاشته شده است. این کاسه سفالی اکنون در مجموعه کی‌یر لندن نگهداری می‌شود (تصویر ۱۰) (قوچانی، ۱۳۶۴: ۹۲). نگارندگان ضمن بررسی کتاب‌های توحید المفضل و بحار الانوار دریافتند که کتیبه‌ی مَنْ عَزَّ بَرًّا بخشی از سخن امام صادق (ع) است که در توضیح ویژگی دنیا آمده است (مفضل بن عمر، بی‌تا: ۱۷۳؛ مجلسی، ۱۴۰۳: ۱۴۱).

کتیبه ۱۷

کتیبه‌ای با متن «وَأَلَّا مُصِيبَةً أَعْظَمَ مِنَ الْجَهْلِ» با ترجمه فارسی هیچ گرفتاری سخت‌تر از نادانی نیست بر بشقابی با زمینه سفید و منقش به رنگ قهوه‌ای تیره در زیر لعاب شفاف نگاشته

^۱ قوچانی از این کتیبه به‌عنوان ضرب‌المثل یاد کرده است و همچنین معتقد است این حدیث بدون ذکر نام گوینده در تعدادی از منابع آورده شده است.

^۲ قوچانی از این کتیبه به‌عنوان ضرب‌المثل یاد کرده است و اکثم بن صیفی به‌عنوان گوینده ضرب‌المثل نام می‌برد همچنین ایشان عنوان می‌کنند این حدیث در بعضی از کتاب‌های اسلامی بدون ذکر نام گوینده آمده است.

جدول ۸.
Table 8.

شماره	نوع ظرف	ظرف مشخصات	متریال	متریال	نگهداری محل	باز	تصویر
۱	کاسه	زمینه سفید منقش به رنگ‌های قهوه‌ای تیره و اخراپی زیر لعاب شفاف	الْحُرُّ حُرٌّ وَإِنْ مَسَّهُ الصَّرُّ	آزادمرد همواره آزاد است هر چند که دچار سختی شود	موزه ایران باستان شماره ۳۷۶۱	(قوچانی، ۱۳۶۴: ۲۳ و ۲۲)	
۲	کاسه	زمینه اخراپی منقش به رنگ سفید زیر لعاب شفاف	الْحُرُّ حُرٌّ وَإِنْ مَسَّهُ الصَّرُّ	آزادمرد همواره آزاد است هر چند که دچار سختی شود	موزه رضا عباسی شماره ۵۳-۳۴	(قوچانی، ۱۳۶۴: ۶۳ و ۶۲)	
۳	کاسه	زمینه سفید منقش به رنگ قهوه‌ای تیره زیر لعاب شفاف	الْحُرُّ حُرٌّ وَإِنْ مَسَّهُ الصَّرُّ	آزادمرد همواره آزاد است هر چند که دچار سختی شود	مجموعه کی‌یر لندن	(قوچانی، ۱۳۶۴: ۹۱ و ۹۰)	
۴	کاسه	زمینه سفید منقش به رنگ‌های قهوه‌ای تیره و اخراپی زیر لعاب شفاف	الْحُرُّ حُرٌّ وَإِنْ مَسَّهُ الصَّرُّ	آزادمرد همواره آزاد است هر چند که دچار سختی شود	نامشخص	(قوچانی، ۱۳۶۴: ۱۲۱ و ۱۲۰)	
۵	کاسه	زمینه سفید منقش به رنگ‌های قهوه‌ای تیره و اخراپی زیر لعاب شفاف	الْحُرُّ حُرٌّ وَإِنْ مَسَّهُ الصَّرُّ	آزادمرد همواره آزاد است هر چند که دچار سختی شود	موزه ایران باستان شماره ۹۶۱۶	(قوچانی، ۱۳۶۴: ۱۴۷ و ۱۴۶)	
۶	قدح	زمینه سفید منقش به رنگ قهوه‌ای تیره زیر لعاب شفاف	الْحُرُّ حُرٌّ وَإِنْ مَسَّهُ الصَّرُّ	آزادمرد همواره آزاد است هر چند که دچار سختی شود	موزه برلن - دهلم شماره ۱۶۰	(قوچانی، ۱۳۶۴: ۲۰۳ و ۲۰۲)	
۷	کاسه	زمینه سفید منقش به رنگ قهوه‌ای تیره زیر لعاب شفاف	الْحُرُّ حُرٌّ وَإِنْ مَسَّهُ الصَّرُّ	آزادمرد همواره آزاد است هر چند که دچار سختی شود	موزه رضا عباسی شماره ۱۰۶	(قوچانی، ۱۳۶۴: ۲۳۹ و ۲۳۸)	
۸	کاسه	زمینه سفید منقش به رنگ قهوه‌ای تیره زیر لعاب شفاف	الْحُرُّ حُرٌّ وَإِنْ مَسَّهُ الصَّرُّ	آزادمرد همواره آزاد است هر چند که دچار سختی شود	موزه متروپولیتن نیویورک شماره ۳۹/۱۷۰/۱۲۳	(قوچانی، ۱۳۶۴: ۲۸۳ و ۲۸۲)	

جدول ۹.
Table 9.

شماره	رقم ثبت	توضیحات	زیر پایه	مبنی فارسی	نگارگری	تاریخ	تصویر
۱	کاسه	زمینه سفید منقش به رنگ‌های قهوه‌ای تیره و اخراپی زیر لعاب شفاف	الْحُرُصُ عَلَامَةُ الْفَقْرِ	حرص و تنگ نظری نشانه تهی دستی است	موزه ایران باستان شماره ۳۷۶۱۱	(قوچانی، ۱۳۶۴: ۲۳ و ۲۲)	
۲	کاسه کوچک	زمینه سفید منقش به رنگ قهوه‌ای تیره زیر لعاب شفاف	الْحُرُصُ عَلَامَةُ الْفَقْرِ	حرص و تنگ نظری نشانه تهی دستی است	موزه ایران باستان شماره ۲۱۳۰۱	(قوچانی، ۱۳۶۴: ۵۷ و ۵۶)	
۳	کاسه	زمینه سفید منقش به رنگ قهوه‌ای تیره زیر لعاب شفاف	الْحُرُصُ عَلَانِيَةٌ الْفَقْرِ	حرص و تنگ نظری نشانه تهی دستی است	موزه لوس آنجلس، مجموعه هیرامانیک، لوس آنجلس شماره ام ۷۳/۵/۱۹۹	(قوچانی، ۱۳۶۴: ۱۶۳ و ۱۶۲)	
۴	کاسه	زمینه سفید منقش به رنگ‌های قهوه‌ای تیره و اخراپی زیر لعاب شفاف	الْحُرُصُ عَلَامَةُ الْفَقْرِ	حرص و تنگ نظری نشانه تهی دستی است	نا مشخص	(قوچانی، ۱۳۶۴: ۲۶۵ و ۲۶۴)	

میانجی، ۱۴۲۶: ۲۴۳). جدول زیر نشان خواهد داد که بر کاسه سفالی شماره ۳ نگارش کلمه عَلَامَةُ به صورت عَلَانِيَةٌ آورده شده است.

کتیبه ۲۰

نگارندگان ضمن بررسی منابع ذیل سخن قوچانی^۱ مبنی بر اینکه کتیبه «أَشْرَفُ الْغَنِيِّ تَرَكُ الْمُنِيِّ» از گفته‌های امام علی (ع) است را تأیید می‌کنند (کلینی، ۱۴۰۷: ۲۳؛ ابن بابویه، ۱۴۱۳: ۳۸۹؛ شریف الرضی، ۱۴۱۴: ۸۱۶ و ۵۰۶، ۴۷۴؛ کراجکی، ۱۴۱۰، ج. ۱: ۳۴۹؛ لیشی و واسطی، ۱۳۷۶، ۱۱۴؛ تمیمی آمدی، ۱۴۱۰:

«الْحُرُصُ عَلَامَةُ الْفَقْرِ») به امام علی (ع) هم عقیده هستند (کلینی، ۱۴۰۷: ۲۳؛ کلینی، ۱۴۲۹: ۷۱؛ کراجکی، ۱۴۱۰: ۳۴۹؛ لیشی واسطی، ۱۳۷۶: ۳۳؛ تمیمی آمدی، ۱۴۱۰: ۳۰؛ تمیمی آمدی، ۱۳۶۶: ۵۰۹ و ۴۹۲ و ۲۹۵ و ۱۱؛ مجلسی، ۱۴۰۳: ۷۴؛ ۲۳۸؛ مجلسی، ۱۴۰۳: ۷۵؛ ۹۱؛ آقا جمال خوانساری، ۱۳۶۶: ۹۶؛ آقا جمال خوانساری، ۱۳۶۶: ۶۰؛ ابن شعبه حرانی، ۱۴۰۴: ۲۱۵ و ۹۷، ۹۰؛ شامی، ۱۴۲۰: ۳۷۴؛ مازندرانی، ۱۳۸۲: ۲۳۰؛ فیض کاشانی، ۱۴۰۶: ۲۱؛ مجلسی، ۱۴۰۴: ۵۱؛ مجلسی، ۱۴۰۳: ۷۴؛ ۲۸۶؛ مجلسی، ۱۴۰۳: ۷۵، ۵۴؛ احمدی

^۱ قوچانی بیان می‌کند این حدیث بدون ذکر نام گوینده در الحکمة الخالدة آورده شده است.

جدول ۱۰.
Table 10.

شماره	رقع اثر	توضیحات	زبان	موضوع	تاریخ نگارگری	تاریخ	تصویر
۱	کاسه	زمینه سفید منقش به رنگ‌های قهوه‌ای تیره و اخراپی زیر لعاب شفاف	أَشْرَفُ الْغِنَى تَرَكُ الْمُنَى	والاثرین توانگری، از آرزوها و آمال‌های خویشن گذشتن است	موزه بریتانیا، شماره ۱۳-۱۲، ۱۹۶۷	(قوچانی، ۱۳۶۴: ۶۱ و ۶۰)	
۲	کاسه	زمینه سفید منقش به رنگ قهوه‌ای تیره زیر لعاب شفاف	أَشْرَفُ الْغِنَى تَرَكُ الْمُنَى	والاثرین توانگری، از آرزوها و آمال‌های خویشن گذشتن است	موزه لوس آنجلس، مجموعه هیرامانیک	(قوچانی، ۱۳۶۴: ۹۹ و ۹۸)	
۳	قدح	زمینه سفید منقش به رنگ قهوه‌ای تیره زیر لعاب شفاف	أَشْرَفُ الْغِنَى تَرَكُ الْمُنَى	والاثرین دارائی و توانگری، از آرزوها و آمال‌های خویشن گذشتن است	موزه هیرامانیک، نیویورک	(قوچانی، ۱۳۶۴: ۱۱۳ و ۱۱۲)	
۴	کاسه	زمینه سفید منقش به رنگ قهوه‌ای تیره زیر لعاب شفاف	أَشْرَفُ الْغِنَى تَرَكُ الْمُنَى	والاثرین توانگری، از آرزوها و آمال‌های خویشن گذشتن است	موزه رضا عباسی شماره ۳۶۸-۵۳	(قوچانی، ۱۳۶۴: ۱۷۳ و ۱۷۲)	
۵	قسمتی از قدح	زمینه سفید منقش به رنگ‌های قهوه‌ای تیره و اخراپی زیر لعاب شفاف	أَشْرَفُ الْغِنَى تَرَكُ الْمُنَى	والاثرین توانگری، از آرزوها و آمال‌های خویشن گذشتن است	موزه ایران باستان	(قوچانی، ۱۳۶۴: ۲۷۹ و ۲۷۸)	

۱۹۰؛ تمیمی آمدی، ۱۳۶۶: ۳۱۲؛ ورام بن ابی فراس، ۱۴۱۰: ۴۰؛ مجلسی، ۱۴۰۶: ۱۷۲ و ۵۶؛ مازندرانی، ۱۳۸۲، ۱۳۸۲؛ مازندرانی، ۱۳۸۲: ۲۳۰؛ فیض کاشانی، ۱۴۰۶: ۲۳۸ و ۲۱؛ شیخ حر عاملی، ۱۴۰۹: ۶۲؛ شیخ حر عاملی، ۱۴۱۴: ۲۱؛ مجلسی، ۱۴۰۳: ۴۱۰؛ مجلسی، ۱۴۰۳: ۱۶۶؛ مجلسی، ۱۴۰۳: ۹۱؛ آقا جمال خوانساری، ۱۳۶۶: ۳۹۰؛ آقا جمال خوانساری، ۱۳۶۶: ۳۶۸؛ نوری، ۱۴۰۸: ۱۴۰؛ هاشمی خویی، ۱۴۰: ۱۸۸؛ بروجردی، ۱۳۸۶: ۱۶۲؛ حکیمی،

۱۹۰؛ تمیمی آمدی، ۱۳۶۶: ۳۱۲؛ ورام بن ابی فراس، ۱۴۱۰: ۴۰؛ مجلسی، ۱۴۰۶: ۱۷۲ و ۵۶؛ مازندرانی، ۱۳۸۲، ۱۳۸۲؛ مازندرانی، ۱۳۸۲: ۲۳۰؛ فیض کاشانی، ۱۴۰۶: ۲۳۸ و ۲۱؛ شیخ حر عاملی، ۱۴۰۹: ۶۲؛ شیخ حر عاملی،

جدول ۱۱.
Table 11.

شماره	رنگ ظرف	فرم	شخصان	زین	فرم منی	نگارگری	باز	تصویر
۱	قدح	زمینه سفید منقش به رنگ قهوه‌ای تیره زیر لعاب شفاف	المُلُكُ لِلَّهِ	هستی از آن خداست	مجموعه گلوک ژاپن	(قوچانی، ۱۳۶۴: ۲۲۷ و ۲۲۶)		
۲	قدح	زمینه سفید منقش به رنگ قهوه‌ای تیره زیر لعاب شفاف	المُلُكُ لِلَّهِ	هستی از آن خداست	مجموعه موتمد، فرانکفورت	(قوچانی، ۱۳۶۴: ۲۴۵ و ۲۴۴)		
۳	کاسه	زمینه سفید منقش به رنگ قهوه‌ای تیره زیر لعاب شفاف	المُلُكُ لِلَّهِ	هستی از آن خداست	موزه متروپولیتن، نیویورک شماره ۴۰/۱۷۰/۹۳	(قوچانی، ۱۳۶۴: ۲۸۱ و ۲۸۰)		
۴	کاسه	زمینه سفید منقش به رنگ قهوه‌ای تیره زیر لعاب شفاف	المُلُكُ لِلَّهِ	هستی از آن خداست	موزه متروپولیتن، نیویورک شماره ۳۸/۴۰/۱۱۸	(قوچانی، ۱۳۶۴: ۲۸۹ و ۲۸۸)		

بر ظروف شماره ۱ و ۲ دوبار و بر ظروف ۳ و ۴ تنها یک بار تکرار شده است. نگارندگان این کتیبه را در جدول شماره ۲ به ۵ دسته براساس انتساب به معصومین طبقه‌بندی کرده‌اند و به این نکته اشاره کرده‌اند که در کتاب شرح الأخبار فی فضائل الأئمة الأطهار علیهم السلام از عایشه به‌عنوان گوینده نام برده شده است (ابن حیون، ۱۴۰۹، ج. ۲: ۱۵۹).

۱. نقش خاتم: حضرت علی (ع) و امام موسی کاظم (ع)؛

۲. نقش انگشتر: امام علی (ع) و امام موسی کاظم (ع)؛

۳. بخشی از دعا: پیامبر، امام صادق (ع) و امام حسن عسگری (ع)؛

حکیمی و حکیمی، بی تا: ۴۵۳؛ کلینی، ۱۴۲۹: ۷۱؛ ابن شعبه حرانی، ۱۴۰۴: ۹۷؛ ابن ابی الحدید، ۱۴۰۴: ۱۵۱؛ ابن ابی الحدید، ۱۴۰۴: ۳۱؛ مجلسی، ۱۴۰۴: ۵۱؛ مجلسی، ۱۴۰۳: ۲۸۶؛ هاشمی خویی، ۱۴۰۰: ۲۸۱ و ۶۸؛ احمدی میانجی، ۱۴۲۶: ۲۰۹). ضمناً در کتاب مجمع البحرین این سخن در انتساب به یکی از معصومین بدون ذکر نام نیز آورده شده است (طریحی، ۱۳۷۵: ۴۰۱).

کتیبه ۲۱

کتیبه «المُلُكُ لِلَّهِ» همان‌گونه که در جدول شماره ۱ مشاهده می‌شود بر ۴ ظرف نگاهشته شده است.

جدول ۱۲.
Table 12.

منبع	معصوم
(محمودی، جلیلی و غلامعلی، ۱۴۲۳: ۲۷۸؛ مجلسی، ۱۳۵۱: ۳۳؛ نوری، ۱۴۰۸: ۳۳۷؛ احمدی میانجی، ۱۴۱۹: ۳۹۳؛ مجلسی، ۱۴۰۳: ۴۷؛ بحرانی، ۱۳۷۴: ۱۳۱)	رسول اکرم (ص)
(مفید، ۱۴۱۳: ۲۲۸؛ طوسی، ۱۴۱۴: ۱۸۶؛ نوری، ۱۴۰۸: ۳۸۱؛ مجلسی، ۱۴۰۳: ۲۴۸)	بخشی از دعا پیامبر
(حمیری، ۱۴۱۳: ۴۴۹ و ۱۵۴؛ ابن بابویه، ۱۳۷۶: ۴۵۸؛ ابن بابویه، ۱۳۷۶: ۴۵۸؛ ابن بابویه، ۱۳۷۸: ۵۶؛ شریف الرضی، ۱۴۰۶: ۳۹؛ طوسی، ۱۴۰۷: ۳۲؛ طوسی، ۱۳۹۰: ۴۸؛ ابن طاووس، بی تا: ۹۷؛ ابن طاووس، ۱۳۸۱: ۱۱۹؛ ابن شهید ثانی، ۱۴۱۹: ۳۴۵؛ فیض کاشانی، ۱۴۰۶: ۱۲۶؛ شیخ حر عاملی، ۱۴۰۹: ۳۳۲؛ شیخ حر عاملی، ۱۴۰۹: ۱۰۲ و ۷۸؛ شیخ حر عاملی، ۱۴۰۹: ۴۲۹؛ مجلسی، ۱۴۰۶: ۱۴۷؛ مجلسی، ۱۴۰۳: ۶۳؛ مجلسی، ۱۴۰۳: ۲۰۳؛ مجلسی، ۱۴۰۳: ۶۸؛ مجلسی، ۱۴۰۳: ۲۰۱؛ جزائری، ۱۴۰۸: ۳۲۸؛ نوری، ۱۴۰۸: ۳۰۲ و ۳۰۵؛ نوری، ۱۴۰۸: ۲۵۷؛ راغب اصفهانی، ۱۳۷۴: ۵۸۱؛ حسکانی، ۱۴۱۱: ۲۴۰؛ ابن طاووس، ۱۴۰۹: ۴۸).	نقش خاتم حضرت علی (ع)
(ابن بابویه، بی تا: ۲۹۳؛ ابن بابویه، ۱۳۷۲: ۸۸)	نقش انگشتر امام علی (ع)
(طوسی، ۱۴۱۴: ۳۷۱؛ نوری، ۱۴۰۸: ۹۲؛ نوری، ۱۴۰۸: ۳۸۳؛ ابن بابویه، ۱۴۱۳: ۳۳۸؛ ابن طاووس، ۱۴۰۶: ۲۴۲؛ ابن طاووس، ۱۳۸۰: ۴۳۷؛ کفعمی، ۱۴۱۸: ۲۹؛ کفعمی، ۱۴۰۵: ۴۰؛ شیخ بهایی، ۱۴۰۵: ۲۴۶؛ شیخ بهایی، ۱۳۸۴: ۳۰۴؛ مجلسی، ۱۴۱۴: ۲۱۵؛ مجلسی، ۱۴۰۶: ۳۹۵؛ فیض کاشانی، ۱۴۰۶: ۸۱۱؛ بحرانی، ۱۴۱۱: ۱۴۵؛ بحرانی اصفهانی، ۱۴۱۳: ۱۴۱؛ طبرسی، ۱۴۱۲: ۱۴۱۲)	بخشی از دعا امام صادق
(مجلسی، ۱۴۰۶: ۳۵۶؛ فیض کاشانی، ۱۴۰۶: ۷۷۲؛ شیخ حر عاملی، ۱۴۰۹: ۳۹۵؛ مجلسی، ۱۴۰۶: ۴۷۲؛ مجلسی، ۱۴۰۳: ۲۵؛ مجلسی، ۱۴۰۳: ۲۴۹؛ طبرسی، ۱۴۱۲: ۳۷۱)	امام صادق(ع)
(طوسی، ۱۴۰۷، ج ۲: ۳۱۶).	امام صادق(ع) (بخشی از پاسخ امام)
(مجلسی، ۱۳۵۵: ۱۰).	نقش انگشتر امام موسی کاظم(ع)
(مجلسی، ۱۴۰۳: ۱۱؛ جزائری، ۱۴۲۷: ۲۷۱؛ بحرانی اصفهانی، ۱۴۱۳: ۳۰).	خاتم امام موسی کاظم (ع)
(طوسی، ۱۴۱۱: ۱۰۴).	بخشی از دعا امام حسن عسگری

حضرت علی (ع) را نگاشته‌اند (قوچانی، ۱۳۸۰: ۱۷) و کتیبه «لَا قَتَىٰ إِلَّا عَلَيَّ لَا سَيْفٌ إِلَّا ذُو الْفَقَارِ» را هم با همین مضمون در این مقاله ذکر کرده‌اند. نگارندگان با بررسی برخی منابع دریافتند که این متن به جبرئیل نسبت داده شده که در شان و مدح حضرت علی (ع) در یکی از جنگ‌ها در حضور حضرت محمد (ص) بیان کرده است (ابن بابویه، ۱۳۷۸: ۳۲۲؛ قضاعی، ۱۳۶۱: ۴۱؛ علامه حلی، بی تا: ۶۷؛ مجلسی، ۱۴۱۴: ۲۲۱؛ مجلسی،

۴. گوینده کتیبه: از رسول اکرم (ص)، امام صادق (ع).

۵. بخشی از پاسخ امام: شخصی از امام صادق درباره معنی عبارتی سؤال کرد و در پاسخ امام به آن فرد این عبارت وجود دارد.

کتیبه ۲۲

قوچانی در مقاله خود با عنوان تجلی علی (ع) بر سفالینه‌های نیشابور کلمات قصار یا متون مرتبط با

شده بر سفالینه‌های نیشابور نشان داد که این آثار دارای پیام و اندیشه‌ای در مبنای و محتوای خود هستند. این کتیبه‌ها که مربوط به قرن‌های ۳ و ۴ هجری یعنی حکومت سامانیان بوده‌اند بیانگر تسامح حکام سامانی نسبت به ملل و ادیان گوناگونی است که در ماوراءالنهر ساکن بوده‌اند و نتیجه سیاست تسامح آنها رشد و رواج علم، ادب و فلسفه در آن روزگار بود. وجود ۲۳ کتیبه بر سفالینه‌های نیشابور با مضمون احادیث و روایاتی از ائمه اطهار بیانگر تسامح در آزادی مذهبی حکام سنی مذهب آن دوران نسبت به سفالگران شیعه بوده که به راحتی اعتقادات مذهبی خود را بر سفالینه‌ها نگاشته‌اند و از این طریق به رواج مذهب تشیع کمک شایانی کردند. نگاشته‌های بررسی شده به سه دسته از احادیث مربوط می‌شوند. تعدادی از آنها دقیقاً همان واژه‌های احادیث هستند. برخی دیگر از احادیث با تغییر واژه‌ها و بدون تفاوت در مضمون بر سفال نگاشته شده‌اند. دسته آخر برداشت‌هایی از مضمون حدیث بوده‌اند که به صورت قسمتی از شعر و یا متنی برخاسته از معارف احادیث نگاشته شده‌اند.

۱۴۱۴: ۴۱۲؛ مازندرانی، ۱۳۸۲: ۱۸۲؛ جزائری، بی‌تا: ۶۹۰؛ العروسی الحویزی، ۱۴۱۵: ۴۳۳؛ قمی مشهدی، ۱۳۶۸: ۴۲۶). برخی منابع دیگر، آن را ندای ملانکه دانسته‌اند که در همان جنگ از آسمان به گوش رسیده است (بحرانی، ۱۴۱۱: ۱۶۲؛ بحرانی، ۱۴۱۳: ۴۲۶؛ مجلسی، ۱۴۰۳: ۴۰؛ آقا جمال خوانساری، ۱۳۶۶: ۱۲).

کتیبه ۲۳

نگارندگان با سخن قوجانی مبنی بر اینکه کتیبه «الْجُودُ حَارِسُ الْأَعْرَاضِ» از گفته‌های امام علی (ع) است هم عقیده‌اند (شریف الرضی، ۱۴۱۴: ۵۰۶؛ لثی واسطی، ۱۳۷۶: ۳۹؛ تمیمی آمدی، ۱۴۱۰: ۳۰؛ تمیمی آمدی، ۱۳۶۶: ۳۷۸؛ مازندرانی، ۱۳۸۲: ۴۲۰؛ مجلسی، ۱۴۰۳: ۴۱۰؛ آقا جمال خوانساری، ۱۳۶۶: ۹۱؛ آقا جمال خوانساری، ۱۳۶۶: ۴۷؛ ابن ابی الحدید، ۱۴۰۴: ۳۱؛ هاشمی خویی، بی‌تا: ۲۸۲ و ۲۸۱).

برآیند

بررسی و تحلیل ۲۳ نمونه از کتیبه‌های نگاشته

Bibliography | کتاب‌نامه

- Al-Hadid*. Researcher: Muhammad Abu al-Fadl Ibrahim. Volumes 20, 19, 18 and 7. Qom: Maktabe Ayatollah Al-Marashi Al-Najafi (in Arabic).
- ابن ادریس، محمد بن احمد. (۱۴۱۰). *السرائر الحاوی لتحریر الفتاوی (و المستطرفات)*. محقق/ مصحح حسن بن احمد الموسوی و ابو الحسن ابن مسیح، قم، جلد ۳، چاپ دوم، ناشر دفتر انتشارات اسلامی وابسته به جامعه مدرسین حوزه علمیه قم.
- Ibn Idris, Mohammad Ibn Ahmad (1989). *Al-Sarai Al-Hawi l-Tahri Al-fatwas (and Al-Mustatrafat)*. Researcher: Hassan Ibn Ahmad Al-Musavi and Abu Al-Hassan Ibn Masih. Volume 3. Qom: publisher of the Office of Islamic Publications affiliated with the Society of Teachers of the Seminary of Qom (in Arabic).

- آقا جمال خوانساری، محمد بن حسین. (۱۳۶۶). شرح آقا جمال خوانساری بر غرر الحکم و درر الکلم، محقق / مصحح جلال الدین حسینی ارموی محدث، جلد ۷ و ۵ و ۴ و ۲ و ۱، چاپ چهارم، تهران: ناشر دانشگاه تهران.
- Mr. Jamal Khansari, Mohammad Ibn Hussein (1987). *Commentary of Mr. Jamal Khansari on Ghorar al-Hakam and Durar al-Kalam*. Volumes 7, 5, 4, 2 and 1. Researcher: Jalaluddin Hussein Ormavi Muhaddith. Tehran: University of Tehran (in Persian).
- ابن ابی الحدید، عبد الحمید بن هبة الله. (۱۴۰۴). شرح نهج البلاغة لابن ابی الحدید، محقق/ مصحح محمد ابوالفضل ابراهیم، جلد ۲۰ و ۱۹ و ۱۸ و ۷، چاپ اول، قم: ناشر مکتبة آية الله المرعشي النجفي.
- Ibn Abi Al-Hadid, Abd Al-Hamid Ibn Hiba Al-lah. (1983). *Sharh Nahj al-Balaghah l-Ibn Abi*

في فضائل الأئمة الأطهار عليهم السلام، محقق/ مصحح محمد حسين حسيني جلالی، جلد ۲، چاپ اول، قم: ناشر جامعه مدرسين.

Ibn Hayun, Nu'man ibn Muhammad al-Maghribi (1989). *Sharh al-Akhbar fi faza'el al-'Imah al-Athar*. Researcher: Muhammad Hussein Hussein Jalali. Volume 2. Qom: Jame'e Modarresin (in Arabic).

ابن شعبه هجرانی، حسن بن علی. (۱۴۰۴). تحف العقول عن آل الرسول صلی الله علیه و آله، محقق/ مصحح علی اکبر غفاری، چاپ دوم، قم: ناشر جامعه مدرسين.

Ibn Shu'bah Harani, Hassan Ibn Ali (1984). *Tuhaf Al-Uqul an Al-Al-rasoul PBUH*. Researcher: Ali Akbar Ghaffari. Qom: Jame'e Modarresin (in Arabic).

ابن طاووس، علی بن موسی. (۱۴۰۹). الأمان من أخطار الأسفار و الأزمات، محقق/ مصحح مؤسسة آل البيت عليهم السلام، چاپ اول، قم: ناشر مؤسسة آل البيت عليهم السلام.

Ibn Tawus, Ali Ibn Musa (1989). *Al-Aman men Akhtar Al-Asfar va Al-Zaman*. Researcher: Al-Bayt Foundation, peace be upon them. Qom: Muasasat Al-Bayt Alayhim Al-Salam (in Arabic).

ابن طاووس، علی بن موسی. (۱۳۸۱). آداب سفر در فرهنگ نیایش، ترجمه عبدالعلی محمدی شاهرودی، چاپ اول، تهران: ناشر آفاق.

Ibn Tawus, Ali Ibn Musa (2002). *Adab Safar Dar Farhang Niayesh*. Translation: Abdul Ali Mohammadi Shahroudi. Tehran: Afagh (in Persian).

ابن طاووس، علی بن موسی. (بی تا). سعد السعود للنفوس منضود، چاپ اول، قم: ناشر دارالذخائر.

Ibn Tawus, Ali Ibn Musa. *Saad Al-Soud telnofous Manzoud*. Qom: Dar Al-zakhaer (in Arabic).

ابن طاووس، علی بن موسی. (۱۴۰۶). فلاح السائل و نجاح المسائل، چاپ اول، قم: ناشر بوستان کتاب.

Ibn Tawus, Ali Ibn Musa (1986). *Falah o Al-sael va Najah o Al-Masael Fi Amal Al-yum va Al-lail*. Qom: Bousthan Ketab (in Arabic).

ابن طاووس، علی بن موسی. (۱۳۸۰). ادب حضور، ترجمه محمد روحی، چاپ اول، قم: ناشر انصاری.

Ibn Tawus, Ali Ibn Musa (2001). *Adab Hozour*. Translation: Mohammad Rohi. Qom: Ansari (in Persian).

ابتقاریاغدی، محمد حسین. (۱۳۸۷). البضاعة المزجاة (شرح كتاب الروضة من الكافي لابن قارياغدي)، محقق/ مصحح حميد احمدی جلفانی، جلد ۱، چاپ اول، قم: ناشر دار الحديث.

ابن بابويه، محمد بن علی. (۱۳۷۶). الأمالي (للمصدق)، چاپ ششم، تهران: ناشر کتابچی.

Ibn Babawiyah, Muhammad ibn Ali (1997). *Al-Amali (for Saduq)*. Tehran: Kitabchi (in Arabic).

ابن بابويه، محمد بن علی. (۱۳۷۶). الأمالي (للمصدق)، ترجمه محمد باقر کمره ای، چاپ ششم، تهران: ناشر کتابچی.

Ibn Babawiyah, Muhammad ibn Ali (1997). *Al-Amali (for Saduq)*. Translation: Muhammad Baqir Kamra'i. Tehran: Kitabchi (in Persian).

ابن بابويه، محمد بن علی. (۱۳۸۵/ ۱۹۶۶ م). علل الشرائع، جلد ۲، چاپ اول، قم: ناشر کتابفروشی دآوری.

Ibn Babawiyah, Muhammad ibn Ali (2006/1966). *Elal Al-Sharia*. Volume 2. Qom: Davari Bookstore (in Arabic).

ابن بابويه، محمد بن علی. (۱۳۷۸). عيون أخبار الرضا عليه السلام، محقق/ مصحح مهدي لاجوردی، جلد ۲ و ۱، چاپ اول، تهران: نشر جهان.

Ibn Babawiyah, Muhammad ibn Ali (1958). *Uyoun Akhbar Al-Ridha (as)*. Researcher: Mahdi Lajevardi. Volumes 2 and 1. Tehran: Jahan (in Persian).

ابن بابويه، محمد بن علی. (بی تا). عيون أخبار الرضا عليها السلام، ترجمه محمد تقی آقا نجفی اصفهانی، جلد ۲، چاپ اول، تهران: ناشر انتشارات علمیه اسلامیة.

Ibn Babawiyah, Muhammad ibn Ali (Dateless). *Uyoun Akhbar Al-Ridha (as)*. Translation: Muhammad Taqi Agha Najafi Isfahani. Volume 2. Tehran: Elmiye Eslamiye (in Persian).

ابن بابويه، محمد بن علی. (۱۳۷۲). عيون أخبار الرضا عليها السلام، ترجمه حمیدرضا مستفید و علی اکبر غفاری، جلد ۲، چاپ اول، تهران: نشر صدوق.

Ibn Babawiyah, Muhammad ibn Ali (1993). *Uyoun Akhbar Al-Ridha (as)*. Translation: Hamid Reza Mustafid and Ali Akbar Ghaffari. Volume 2. Tehran: Sadough (in Persian).

ابن بابويه، محمد بن علی. (۱۴۱۳). من لایحضره الفقیه، محقق/ مصحح علی اکبر غفاری، جلد ۴ و ۱، چاپ دوم، قم: ناشر دفتر انتشارات اسلامی وابسته به جامعه مدرسين حوزه علمیه قم.

Ibn Babawiyah, Muhammad ibn Ali (1992). *Man La Yahduruhu al-Faqih*. Researcher: Ali Akbar Ghaffari. Volumes 4 and 1. Qom: Publications of the Office of Islamic Publications affiliated with the Society of Teachers of the Seminary of Qom (in Persian).

ابن حیون، نعمان بن محمد مغربی. (۱۴۰۹). شرح الأخبار

- البعثة، جلد ۴، چاپ اول، قم: ناشر مؤسسه بعثه.
Bahrani, Sayyid Hashim bin Sulayman (1995). *Al-Burhan Fi Tafsir Al-Quran*. Volume 4. Researcher: Qesm Al-Derasat Al-Eslamiyeh Muasasat Al-Ba'athe. Qom: Muasasat Ba'athe (in Arabic).
- بحرانی، سید هاشم بن سلیمان. (۱۴۱۱). حلیة الأبرار فی أحوال محمد وآله الأطهار علیهم السلام، جلد ۴ و ۲، چاپ اول، قم: ناشر مؤسسه المعارف الإسلامية.
- Bahrani, Sayyid Hashim bin Sulayman (1991). *Haliya al-Abrafi Ahwal Muhammad va Alehi Athar (as)*. Volumes 4 and 2. Qom: Muasasat Al-Ma'arif Al-Eslamiyeh (in Arabic).
- بحرانی، سید هاشم بن سلیمان. (۱۴۱۳). مدینة معاجز الأئمة الإثني عشر، جلد ۱، چاپ اول، قم: ناشر مؤسسه المعارف الإسلامية.
- Bahrani, Sayyid Hashim bin Sulayman (1992). *MADINAT AL Ma'ajez al-A'imah Al-asny Ashara*. Volume 1. Qom: Muasasat Al-Ma'arif Al-Eslamiyeh (in Arabic).
- بحرانی اصفهانی، عبدالله بن نورالله. (۱۴۱۳). عوالم العلوم و المعارف والأحوال من الآيات والأخبار والأقوال (مستدرک سيدة النساء إلى الإمام الجواد)، محقق/ مصحح محمدباقر موحد ابطحي اصفهانی، جلد ۲۳ و ۲۱ و ۲۰ و ۱۱، چاپ اول، قم: ناشر مؤسسه الإمام المهدي عجل الله تعالى فرجه الشريف.
- Bahrani Isfahani, Abdullah bin Noorullah (1992). *Avalem Al-oloum va Al-Maaref va Al-ahval Men Al-Ayat va Al-akhbar va Al-aqval (Most-adrak sayyidat Al-nisa ela Imam Al-jawad)*. Volumes 23, 21, 20 and 11. Researcher: Mohammad Baqir Movahed Abtahi Isfahani. Qom: Muasasat Al-Imam Al-Mahdi Ajal Allah Ta'ali Farjah Al-Sharif (in Arabic).
- بروجردی، آقا حسین. (۱۳۸۶). جامع احادیث الشيعة (للبروجردی)، محقق/ مصحح جمعی از محققان، جلد ۲۲، چاپ اول، تهران: انتشارات فرهنگ سبز.
- Boroujerdi, Agha Hussein (2007). *Jame'e Ahadith Al-Shia*. Volume 22. Researcher: A group of researchers. Tehran: Farhang Sabz (in Persian).
- پاینده، ابوالقاسم. (۱۳۸۲). نهج الفصاحة (مجموعه كلمات قصار حضرت رسول صلی الله علیه و آله)، چاپ چهارم، تهران: ناشر دنیای دانش.
- Payende, Abu al-Qasim (2003). *Nahj al-Fasaha (collection of short words of the Holy Prophet)*. Tehran: Donyaye Danesh (in Persian).
- تیمی آمدی، عبدالواحد بن محمد. (۱۳۶۶). تصنیف غررالحکم و دررالکلم، محقق/ مصحح مصطفی درایتی، ابن منظور، محمد بن مکرم. (۱۴۱۴). لسان العرب، محقق/ مصحح جمال الدین میردامادی، جلد ۱۴ و ۱۱، چاپ سوم، بیروت: ناشر دارالفکر للطباعة و النشر و التوزیع - دار صادر.
- Ibn Manzur, Muhammad ibn Makram (1993). *Le-san Al-arab*. Researcher: Jamaluddin Mir Damadi. Volume 14. Beirut: Dar al-Fikr Ieltabaat va Al-nashr va Al-tuzi - Dar al-Sad (in Arabic).
- ابن همام اسکافی، محمد بن همام بن سهیل. (۱۴۰۴). التمهیص، محقق/ مصحح مدرسه امام مهدی علیه السلام، چاپ اول، قم: ناشر مدرسه الإمام المهدي عجل الله تعالى فرجه الشريف.
- Ibn Hammam Skafi, Muhammad ibn Hammam ibn Sohail (1984). *Al-tamhis*. Researcher: Madreseh Imam Mahdi Alaieh al-salam. Qom: Madreseh Al-Imam Al-Mahdi Ajal Allah Ta'ali Farjah Al-Sharif (in Arabic).
- احمدی میانجی، علی. (۱۴۲۶). مکاتیب الأئمة علیهما السلام، محقق/ مصحح مجتبی فرجی، جلد ۲، چاپ اول، قم: ناشر دارالحدیث.
- Ahmadi Mianji, Ali (2005). *Makاتب al-Imam (as)*. Researcher: Mojtaba Faraji. Volume 2. Qom: Dar al-Hadith (in Arabic).
- احمدی میانجی، علی. (۱۴۱۹). مکاتیب الرسول صلی الله علیه و آله و سلم، جلد ۳ و ۲، چاپ اول، قم: ناشر دارالحدیث.
- Ahmadi Mianji, Ali (1998). *Makاتب al-Rasool (PBUH)*. Vol. 2 & 3. Qom: Dar al-Hadith (in Arabic).
- اربلی، علی بن عیسی. (۱۳۸۱). كشف الغمة في معرفة الأئمة (ط - القديمة)، محقق/ مصحح سید هاشم رسولی محلاتی، جلد ۲، چاپ اول، تبریز: ناشر بنی هاشمی.
- Arbali, Ali Ibn Isa (1961). *Kashf Al-qommeh fi maarefat al- Imams*. Volume 2. Researcher: Seyed Hashem Rasouli Mahallati. Tabriz: Bani Hashemi (in Persian).
- العروسی الحویزی، عبدعلی بن جمعة. (۱۴۱۵). تفسیر نور الثقلین، محقق/ مصحح سید هاشم رسولی محلاتی، جلد ۳ و ۱، چاپ چهارم، قم: ناشر اسماعیلیان.
- Arousí Havizi, Abd Ali ibn Juma (1994). *Tafsir Noor Al-Thaqalain*, Researcher: Seyyed Hashem Rasouli Mahallati. Volume 1 and 3. Qom: Ismailian (in Persian).
- بحرانی، سید هاشم بن سلیمان. (۱۳۷۴ ش). البرهان فی تفسیر القرآن، محقق/ مصحح: قسم الدراسات الإسلامية مؤسسه

- Al'islami, Majmae Ihya Al-thaqafat Al-Islami-
at (in Arabic).
- حکیمی، محمدرضا و حکیمی، محمد و حکیمی، علی.
(۱۳۸۰). الحیاة، ترجمه احمد آرام، جلد ۳ و ۱، چاپ
اول، تهران: ناشر دفتر فرهنگ اسلامی.
- Hakimi, Mohammad Reza and Hakimi, Moham-
mad and Hakimi, Ali (2001). *Al-Hayat*. Vol-
umes 3 and 1. Translation: Ahmad Aram. Teh-
ran:Daftar Nashr Farhang Eslami (in Persian).
- حمیری، عبدالله بن جعفر. (۱۴۱۳). قرب الإسناد (ط-
الحدیثة)، محقق/ مصحح مؤسسة آل البيت عليهم السلام،
چاپ اول، قم: ناشر مؤسسة آل البيت عليهم السلام.
- Humairi, Abdullah bin Ja'far (1992). *Qorb Al-
Asnad*. Researcher: Muasasat Al Al-Bayt (as).
Qom: Muasasat Al Al-Bayt (as) (in Arabic).
- دیلمی، حسن بن محمد. (۱۴۱۲). إرشاد القلوب إلى الصواب
(للدیلمی)، جلد ۱، چاپ اول، قم: ناشر الشریف الرضی.
Dailami, Hassan Ibn Muhammad (1991). *Irshad
Al-Qulub Ela Al-Savab*. Volume 1. Qom:
Al-Sharif Al-Radhi (in Arabic).
- دیلمی، حسن بن محمد. (۱۳۷۶). إرشاد القلوب، ترجمه علی
سلگی نهندی، جلد ۱، چاپ اول، قم: ناشر ناصر.
Dailami, Hassan Ibn Muhammad (1997). *Irshad
Al-Qulub*. Translation: Ali Solgi Nahavandi.
Volume 1. Qom: Naser (in Persian).
- دیلمی، حسن بن محمد. (۱۴۰۸). أعلامالدين في صفات
المؤمنين، محقق/ مصحح مؤسسة آل البيت عليهم السلام،
چاپ اول، قم: ناشر مؤسسة آل البيت عليهم السلام.
Dailami, Hassan Ibn Muhammad (1988). *Atalan
Al-din fi sifat Al-Muminin*. Muasasat Al Al-
Bayt (as). Qom: Muasasat Al Al-Bayt (as) (in
Arabic).
- راغب اصفهانی، حسین بن محمد. (۱۳۷۴). ترجمه و تحقیق
مفردات الفاظ قرآن، ترجمه غلامرضا خسروی، محقق/
مصحح غلامرضا خسروی حسینی، جلد ۱، چاپ دوم،
تهران: ناشر مرتضوی.
- Ragheb Isfahani, Hussein Ibn Muhammad (1995).
*Translation and research of Mofradat Al-faz
Quran*. Volume 1. Researcher: Gholamreza
Khosravi Hosseini, Tehran: Mortazavi (in Per-
sian).
- راوندی، مرتضی. (۱۳۷۸). تاریخ اجتماعی ایران، جلد ۲،
تهران: نشر نگاه.
- Ravandi, Morteza (1999). *Social history of Iran*.
Volume 2. Tehran: Negah (in Persian).
- زکی، محمد حسن. (۱۳۷۲). تاریخ نقاشی در ایران، ترجمه
ابوالقاسم سحاب، چاپ چهارم، تهران: انتشارات سحاب.
Zaki, Mohammad Hassan (1993). *History of Paint-*
- چاپ اول، قم: ناشر دفتر تبلیغات.
Tamimi Amadi, Abdul Wahid bin Muhammad
(1987). *Tasnif Ghorar al-Hakam and Durar
al-Kalam*. Researcher: Mustafa Drayati. Qom:
Daftar Tbliqat (in Persian).
- تمیمی آمدی، عبدالواحد بن محمد. (۱۴۱۰). غرورالحکم و
دررالکلم، محقق/ مصحح سید مهدی رجائی، چاپ دوم،
قم: ناشر دارالکتاب الاسلامی، ۱۴۱۰ ق.
- Tamimi Amadi, Abdul Wahid bin Muhammad
(1990). *Ghorar al-Hakam and Durar al-Ka-
lam*. Researcher: Seyed Mehdi Raja'i. Qom:
Dar al-Kitab al-Islami (in Arabic).
- جباری، صداقت و معصومزاده، فرناز. (۱۳۹۰). «تنوع خط
کوفی در کتیبه‌های سفال سامانی (قرن سوم تا پنجم هجری
قمری)»، نشریه هنرهای زیبا- هنرهای تجسمی، ۴۲ (۲):
۳۳-۴۴.
- Jabbari, S. and F. Masoumzadeh. (2011). "The Di-
versity of Kufic Script on Samanid Slipware
(From the 9th to the 11th A.D.)", *Journal of fine
arts: visual arts*, 42(2): 33-44 (in Persian).
- جزائری، نعمت‌الله بن عبدالله. (۱۴۲۷). ریاض الأبرار فی مناقب
الأئمة الأطهار، جلد ۲، چاپ اول، بیروت: ناشر مؤسسة
التاریخ العربی.
- Jazayeri, Nematullah Ibn Abdullah (2006). *Riyadh
Al-Abrar Fi manaqib al-A'imah al-Athar*. Vol-
ume 2. Beirut: Muasasat Al-Tarikh Al-Arabi
(in Arabic).
- جزائری، نعمت‌الله بن عبدالله. (۱۳۸۱). قصص الأنبياء
(قصص قرآن- ترجمه قصص الأنبياء جزائری)، ترجمه
فاطمه مشایخ، چاپ اول، تهران: انتشارات فرحان.
- Jazayeri, Nematullah Ibn Abdullah (2002). *Qesas
Al-Anbiya (Qesas Quran)* Translation: Fate-
meh Mashayekh. Tehran: Farhan (in Persian).
- جزائری، نعمت‌الله بن عبدالله. (۱۴۰۸). کشف الأسرار فی
شرح الاستبصار، محقق/ مصحح طیب موسوی جزائری،
جلد ۲، چاپ اول، قم: ناشر مؤسسة دارالکتاب.
- Jazayeri, Nematullah Ibn Abdullah (1987). *Kashf
al-Asrar fi Sharh al-Istibsar*. Volume 2. Re-
searcher: Tayyib Mousavi Jazayeri. Qom:
Muasasat Dar Al-Kitab (in Arabic).
- حسکانی، عیدالله بن عبدالله. (۱۴۱۱). شواهد التنزیل لقواعد
التفضیل، محقق/ مصحح محمدباقر محمودی، چاپ
اول، تهران: ناشر التابعة لوزارة الثقافة والإرشاد الإسلامي،
مجمع إحياء الثقافة الإسلامية.
- Haskani, Obaidullah bin Abdullah (1991). *Sha-
wahid al-tanzil liqawaeid al-tafzil*. Research-
er: Muhammad Baqer Mahmoudi. Tahrn:
Al-Tabieat liwizarat althaqafat va Al'irshad

- Shahid Thani, Zayn al-Din bin Ali (1998). *Sharh Mesbah al-Shari'a*. Translation: Abdul Razzaq bin Muhammad Hashim Gilani. Researcher: Mohamad Ibn Hussein Agha Jamal Khan-sari. Tehran: Payam-e-Haq (in Persian).
- شهید ثانی، زینالدین بن علی. (۱۳۹۰). کشف الریة، چاپ سوم، بی جا، ناشر دارالمرتضوی للنشر.
- Shahid Thani, Zayn al-Din bin Ali (1970). *Kashf al-Ribah*. Dar Al-Mortazavi (in Arabic).
- شیخ بهایی، محمد بن حسین. (۱۴۰۵). مفتاح الفلاح فی عمل الیوم و اللیلة من الواجبات و المستحبات (ط - القديمة)، چاپ اول، بیروت: ناشر نشر دار الأضواء.
- Sheikh Baha'i, Muhammad ibn Hussein (1984). *Muftah Al-Falah Fi Amal Al-yawn va Al-laylat Min Al-Vajibat Va Al-mustahabbat*. Beirut: Dar Al-Azwa (in Arabic).
- شیخ بهایی، محمد بن حسین. (۱۳۸۴). منهاج النجاح فی ترجمة مفتاح الفلاح، ترجمه علی بن طیفور بسطامی، محقق/ مصحح حسن حسن زاده آملی، چاپ ششم، تهران: ناشر حکمت.
- Sheikh Baha'i, Muhammad ibn Hussein (2005). *Minhaj Al-Najah Fi Tarjama Muftah Al-Falah*. Translation: Ali ibn Tayfur Bastami. Researcher: Hassan Hassanzadeh Amoli. Tehran: Hekmat (in Persian).
- شیخ حر عاملی، محمد بن حسن. (۱۴۱۸). الفصول المهمة فی أصول الأئمة (تكملة الوسائل)، محقق/ مصحح محمد بن محمدالحسین القائنی، جلد ۳ و ۲ و ۱، چاپ اول، قم: ناشر موسسه معارف اسلامی امام رضا علیه السلام.
- Sheikh Hurr Ameli, Muhammad ibn Hassan (1997). *Al-fusul Al-muhimat fi 'usul al'ayima (Takmilat abwasayil)*. Researcher: Muhammad bin Muhammad Al-Hussein Al-Qa'ini. Volumes 1, 2 and 3. Qom: Moaseseh Ma'arif Eslami Imam Reza (as) (in Arabic).
- شیخ حرعاملی، محمد بن حسن. (۱۴۰۹). وسائل الشیعة، محقق/ مصحح مؤسسة آل البيت علیهم السلام، جلد ۱۷ و ۱۶ و ۱۵ و ۱۲ و ۱۱ و ۹ و ۶ و ۵ و ۱، چاپ اول، قم: ناشر مؤسسة آل البيت علیهم السلام.
- Sheikh Hurr Ameli, Muhammad ibn Hassan (1989). *Wasa'il al-Shia*. Researcher: Muasasat Al Al-Bayt Alayhim Al-Salam. Volumes 17, 16, 15, 12, 11, 9, 6, 5 and 1. Qom: Muasasat Al Al-Bayt Alayhim Al-Salam (in Arabic).
- شیخ حرعاملی، محمد بن حسن. (۱۳۶۴). جهاد النفس و وسائل الشیعة، ترجمه علی صحت، چاپ اول، تهران: انتشارات ناس.
- Sheikh Hurr Ameli, Muhammad ibn Hassan (1993). *Nahj al-Balaghah*. Researcher: Saleh Sobhi. Qom: Hijrat (in Arabic).
- شعیری، محمد بن محمد. (بی تا). جامع الأخبار (لشعیری)، چاپ اول، نجف: ناشر مطبعة حیدریة.
- Sha'iri, Muhammad ibn Muhammad. *Jame'e Al-Akhbar*. Najaf: Haidarya (in Arabic).
- شهید ثانی، زینالدین بن علی. (۱۳۷۷). شرح مصباح الشریعة، ترجمه عبدالرزاق بن محمد هاشم گیلانی، محقق/ مصحح محمدبن حسین آقا جمال خوانساری، چاپ اول، تهران: ناشر پیام حق.
- ing in Iran. Translation: Abolghasem Sahab, Tehran: Sahab (in Persian).
- شامی، یوسف بن حاتم. (۱۴۲۰). الدرالنظیم فی مناقب الأئمة اللہامیم، چاپ اول، قم: ناشر جامعه مدرسین.
- Shami, Yusuf bin Hatim (1999). *Al-Dar Al-Nazim Fi Mana'ib al-A'imah al-lahamimam*. Qom: Jame'e Modarresin (in Arabic).
- شایسته فر، مهناز. (۱۳۸۱). «بررسی محتوایی کتبه های مذهبی دوران تیموریان و صفویان»، فصلنامه علمی-پژوهشی علوم انسانی دانشگاه الزهراء (س)، ۱۲ (۴۳): ۱۱۱-۱۱۱.
- Shayestehfar, M. (2002). "Content analysis of religious inscriptions of the Timurid and Safavid eras", *Scientific-Research Quarterly of Human Sciences of Al-Zahra University*, 12(43): 62-111 (in Persian).
- شجاعی قادیکلای، حسین و مرثی، محسن. (۱۳۹۷). «مطالعه نقوش سفال و منسوجات دوره ی سامانی و آلبویه در تطبیق با هنر ساسانی»، نشریه هنرهای زیبا- هنرهای تجسمی، ۲۳ (۱): ۸۲-۷۳.
- Shojaei Ghadikolaei, H. and M. Marasy. (2018). "Comparative study of pottery and textile patterns in Al-Bouye and Samani period with Sassanid art", *Journal of fine arts: visual arts*, 23(1): 73-82 (in Persian).
- شریف الرضی، محمد بن حسین. (۱۴۰۶). خصائص الأئمة علیهم السلام (خصائص أمير المؤمنین علیه السلام)، محقق/ مصحح محمد هادی امینی، چاپ اول، مشهد: ناشر آستان قدس رضوی.
- Sharif Al-Radi, Muhammad ibn Husayn (1986). *Khasais of Al Aemmah (as) (Khasais Amir Al-Momenin)*. Researcher: Mohamed Hadi Amini. Mashhad: Astan Quds Razavi (in Arabic).
- شریف الرضی، محمد بن حسین. (۱۴۱۴). نهج البلاغة (للصیحي صالح)، محقق/ مصحح صالح صیحي، چاپ اول، قم: ناشر هجرت.
- Sharif Al-Radi, Muhammad ibn Husayn (1993). *Nahj al-Balaghah*. Researcher: Saleh Sobhi. Qom: Hijrat (in Arabic).

- الإسلامية مؤسسة البعثة، چاپ اول، قم: ناشر بعثت. Al-Tabari Amoli al Saghir, Muhammad ibn Jarir ibn Rostam (1992). *Dala'il al-Imamah*. Researcher: Qesm Al-Derasat Al-Eslamiyeh Muasasat Al- Ba'athe. Qom: Ba'thath (in Arabic).
- طریحی، فخرالدین بن محمد. (۱۳۷۵). مجمع البحرين، محقق/ مصحح احمد حسینی اشکوری، جلد ۱، چاپ سوم، تهران: ناشر مرتضوی.
- Turaihi, Fakhruddin ibn Muhammad (1996). *Majmae Bahrain*. Researcher: Ahamd Hosseini Eshkevari. Volume 1. Tehran: Mortazavi (in Persian).
- طوسی، محمد بن الحسن. (۱۴۰۷). تهذیب الأحكام (تحقیق خراسان)، محقق/ مصحح حسن الموسوی خراسان، جلد ۲ و ۱، چاپ چهارم، تهران: ناشر دار الکتب الإسلامیه. Al-Tusi, Muhammad ibn Hassan (1986). *Tahdhib Al-Ahkam (research Khorsan)*. Researcher: Hassan al Mousavi Khorsan. Volume 1 and 2. Tehran: Dar al-Kitab al – Islamiyyah (in Arabic).
- طوسی، محمد بن الحسن. (۱۳۹۰). الإستبصار فیما اختلف من الاختبار، محقق/ مصحح حسن الموسوی خراسان، جلد ۱، چاپ اول، تهران: ناشر دارالکتب الإسلامیه. Al-Tusi, Muhammad ibn Hassan (197۵). *Al-Istib-sar fima 'akhtalif min Al-akhbar*. Researcher: Hassan al Mousavi Khorsan. Volume 1. Tehran: Dar al-Kitab al – Islamiyyah (in Arabic).
- طوسی، محمد بن الحسن. (۱۴۱۴). الأمالی (للطوسی)، محقق/ مصحح مؤسسة البعثة، چاپ اول، قم: ناشر دارالثقافة. Al-Tusi, Muhammad ibn Hassan (1993). *Al-Amali*. Researcher: Muasasat Al- Ba'athe. Qom: Dar Al Thaqaqa (in Arabic).
- طوسی، محمد بن الحسن. (۱۴۱۱). المتجهّد و سلاح المتعبّد، چاپ اول، بیروت: ناشر مؤسسة فقه الشیعة. Al-Tusi, Muhammad ibn Hassan (1991). *Al-Motahajjed va silah Al-motaebbed*. Beirut: Muasasat Feqh Al- Shia (in Arabic).
- عدهای از علماء، الأصول الستة عشر (ط- دار الحديث). (۱۴۲۳). محقق/ مصحح ضیاء الدین محمودی، نعمت الله جلیلی و مهدی غلامعلی، چاپ اول، قم: ناشر مؤسسة دار الحديث الثقافية.
- Several scientists, (2003). *Al-Osul Al-Satah Ashar*. Researcher: Zia al din Mahmoudi, Nematollah Jalili and Mahdi Qolamali, Qom: Dar al Hadith Al Thaqaifiya (in Arabic).
- علامه حلی، حسن بن یوسف بن مطهر. (۱۳۷۴). آینه یقین (ترجمه کشف الیقین)، ترجمه سیدمجتبی علوی (1985). *Jihad Al-naqfs Wasa'il al-Shia*. Translation: Ali Sehat. Tehran: Nas (in Persian).
- شیخ حرعاملی، محمد بن حسن. (۱۴۱۴). هداية الأمة الى أحكام الأئمة عليهم السلام، محقق/ مصحح آستان قدس رضوی. بنیاد پژوهش های اسلامی. گروه حدیث، جلد ۶ و ۵، چاپ اول، مشهد: ناشر آستانة الرضویة المقدسة، مجمع البحوث الإسلامية.
- Sheikh Hurr Ameli, Muhammad ibn Hassan (1994). *Hidayat Al'umat ila Ahkam Al'ayimat Alayhim Al-salam*. Researcher: Astan Quds Razavi. Volumes 6 and 5. Islamic Research Foundation. Hadith Group, Mashhad: Astan Al-Razaviat Al-Muqadasat, Majmae Al-Bo-houth al Islamiat (in Arabic).
- صدرالدین شیرازی، محمد بن ابراهیم. (۱۳۸۳). شرح أصول الكافي (صدر)، محقق/ مصحح محمد خواجهی، جلد ۲ و ۱، چاپ اول، تهران: ناشر مؤسسه مطالعات و تحقیقات فرهنگی.
- Sadr al-Din Shirazi, Muhammad ibn Ibrahim (2004). *Sharh usul al-Kafi (Sadra)*. Volumes 1 and 2. Researcher: Mohammad Khajavi. Tehran: Institute of Cultural Studies and Research (in Persian).
- طبرسی، علی بن حسن. (۱۳۸۵). مشکاة الأنوار فی غرر الاختیار، چاپ دوم، نجف: ناشر المكتبة الحیدریة. Tabarsi, Ali Ibn Hassan (1965). *Mishkat Al-An-war fi Ghorar Al-Akhbar*. Najaf: Al-maktabat Al-haydari (in Arabic).
- طبرسی، حسن بن فضل. (۱۳۷۰). مكارم الأخلاق، چاپ چهارم، قم: ناشر الشریف الرضی. Tabarsi, Hassan Ibn Fadl (1991). *Makarem Al-Akh-laq*. Qom: Al-Sharif Al-Radi (in Arabic).
- طبری آملی، عمادالدین ابی جعفر محمد بن ابی القاسم. (۱۳۸۳). بشارة المصطفى لشیعة المرتضى (ط- القديمة)، چاپ دوم، نجف: ناشر المكتبة الحیدریة. Al-Tabari Amoli, Emad al-Didin Abu Ja'far Muhammad ibn Abi al – Qasim (1963). *Bashara Al-Mustafa al-Shi'ah al-Murtada*. Najaf: Mak-tab al-Haydariyeh (in Arabic).
- طبری آملی کبیر، محمد بن جریر بن رستم. (۱۴۱۵). المسترشد فی إمامة علي بن أبي طالب عليه السلام، محقق/ مصحح احمد محمودی، چاپ اول، قم: ناشر کوشانیور. Al-Tabari Amoli al Kabir, Muhammad ibn Jarir ibn Rostam (1994). *Al-Mustarshid fi Imam Ali ibn Abi Talib (as)*. Researcher: Ahmad Mah-moudi, Qom: Kushanpur (in Arabic).
- طبری آملی صغیر، محمد بن جریر بن رستم. (۱۴۱۳). دلالت الإمامة (ط- الحديثة)، محقق/ مصحح قسم الدراسات

قضاعي، محمد بن سلامه. (۱۳۶۱). شرح فارسی شهاب الأخبار (کلمات قصار پیامبر خاتم ص)، محقق/ مصحح جلال‌الدین حسینی آرموی (محدث)، چاپ اول، تهران: ناشر مرکز انتشارات علمی و فرهنگی.

Al-Qada'I, Muhammad ibn Salama (1982). *Persian commentary of Shahab al-Akhbar (short words of the Prophet Khatam (PBUH))*. Researcher: Seyyed Jalaluddin Hosseini Armavi (Mohaddes). Tehran: Scientific and Cultural Publishing Center (in Persian).

قطب‌الدین راوندی، سعید بن هبة الله. (۱۴۰۹). قصص الأنبياء عليهم السلام (للراوندي)، محقق/ مصحح غلامرضا عرفانپان یزدی، مشهد: ناشر مرکز پژوهش‌های اسلامی.

Qutb al-Din Ravandi, Saeed bin Hibauallah (1988). *Stories of the Prophets*. Researcher: Qlamreza Erfanian Yazdi. Mashhad: Publisher of Islamic Research Center (in Arabic).

قمی، عباس. (۱۴۱۴). سفینه البحار، جلد ۵ و ۳ و ۲ و ۱، چاپ اول، قم: ناشر اسوه.

Qomi, Abbas (1993). *Safinat Al-bahhar*. Volumes 5, 3, 2 and 1. Qom: Osve (in Arabic).

قمی مشهدي، محمد بن محمد رضا. (۱۳۶۸). تفسیر کنزالذائق و بحر الغرائب، محقق/ مصحح حسین درگاهی، جلد ۸، چاپ اول، تهران: ناشر وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی، سازمان چاپ و انتشارات.

Qomi Mashhadi, Muhammad ibn Reza (1989). *Interpretation of kanz Al-daqa'iy va bahr al-gharayib*. Researcher: Hussein Dargahi. Volume 8. Tehran: Ministry of Culture and Islamic Guidance Publisher, the printing and publishing (in Arabic).

قوچانی، عبدالله. (۱۳۸۰). تجلی علی (ع) بر سفالینه‌های نیشابور، کتاب ماه هنر ۱۹ - ۱۷.

Ghouchani, Abdullah (2001). *Manifestation of Ali (AS) on the pottery of Neyshabour*. Book of the Month of Art. pp: 17- 19 (in Persian).

قوچانی، عبدالله. (۱۳۶۴). کتیبه‌های سفال نیشابور، تهران: ناشر وزارت ارشاد اسلامی اداره کل موزه‌ها، موزه رضا عباسی.

Ghouchani, Abdullah (1985). *Neyshabour Pottery Inscriptions*. Tehran: The Ministry of Islamic Guidance, General Publisher, Directorate of Museums, "Reza Abbasi Museum" (in Persian).

کراچکی، محمد بن علی. (۱۴۱۰). کنز الفوائد، محقق/ مصحح: عبدالله نعمه، جلد ۱، چاپ اول، قم: ناشر دارالذخائر.

Karajki, Muhammad bin Ali, (1989). *Kanz Al-fayaid*, Researcher: Abdullah Nimah. Volume

تراکمه‌ای، قم: ناشر هجرت.

Allama Halli, Hassan ibn Yusuf ibn Motahar (1995). *Ayine Yaqin (translation Kashf al-Yaqin)*. Translation: Seyyed Mojtaba Alavi Tarakomei, Qom: Hejrat (in Persian).

علامه حلی، حسن بن یوسف بن مطهر. (۱۴۱۱). کشف الیقین فی فضائل امیر المؤمنین علیه السلام، محقق/ مصحح: حسین درگاهی، جلد ۱، تهران: ناشر وزارت ارشاد.

Allama Halli, Hassan ibn Yusuf ibn Motahar (1990). *Kashf al-Yaqin Fi Fazaal Amir al-Mu'minin (as)*. Researcher: Hussein Dargahi. Volume 1. Tehran: Ministry of Ershad (in Persian).

فتال نیشابوری، محمد بن احمد. (۱۳۷۵). روضة الواعظین و بصیرة المتعظین (ط- القديمة)، جلد ۲، قم: انتشارات رضی.

Fatal Neyshabouri, Muhammad bin Hassan (1996). *rawdāt alwaezīn va basirat Al-mutaezīn*. Volume 2. Qom: Razi (in Persian).

فروزانی، ابوالقاسم. (۱۳۸۷). تاریخ تحولات سیلسی، اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی ایران در دوره سامانیان، تهران: انتشارات سازمان مطالعه و تدوین کتب علوم انسانی دانشگاه‌ها (سمت)، ۱۳۸۷.

Forouzani, Abolghasem (2008). *History of Political, Social, Economic and Cultural Developments of Iran in the Samanid Period*. Tehran: Research organizations and universities Compilation of Humanities Books Publisher (Samt) (in Persian).

فضایلی، حبیب‌الله. (۱۳۵۷). اطلس خط، تحقیق در خطوط اسلامی، چاپ دوم، تهران: انتشارات یساولی.

Fazayeli, Habibollah (1978). *Atlas of Calligraphy. Research in Islamic Calligraphy*, Tehran: Yasa-voli (in Persian).

فیض کاشانی، محمد محسن بن شاه مرتضی. (۱۴۰۶). الوافی، جلد ۲۶ و ۸ و ۶ و ۴ و ۱، چاپ اول، اصفهان: ناشر کتابخانه امام امیر المؤمنین علی علیه السلام.

Faiz Kashani, Mohammad Mohsen ibn Shah Morteza (1985). *Al Wafi*. Volumes 26, 8, 6, 4 and 1. Isfahan: publisher of the library of Imam Amir al-Mu'minin Ali (as) (in Arabic).

فیض کاشانی، محمد محسن بن شاه مرتضی. (۱۴۱۵). تفسیر الصافی، محقق/ مصحح حسین اعلمی، جلد ۱، چاپ دوم، تهران: ناشر مکتبه الصدر.

Faiz Kashani, Mohammad Mohsen ibn Shah Morteza (1994). *Tafsir Al-Safi*. Researcher: Hossein Alami. Volume 1. Tehran: Maktabat Al-Sadr (in Arabic).

- مصصح ابوالحسن شعرانی، جلد ۱۲ و ۱۱ و ۹ و ۸ و ۱، چاپ اول، تهران: ناشر المكتبة الإسلامية.
- Mazandarani, Mohammad Saleh bin Ahmad (1962). *Sharh al-Kafi al-usul va al-Rawdha*. Researcher: Abolhassan Sha'rani. Volumes 12, 11, 9, 8 and 1. Tehran: maktabat Eslamiye (in Arabic).
- مجلسی، محمدباقر بن محمدتقی. (۱۳۵۱). آسمان و جهان (ترجمه کتاب السماء والعالم بحار الأنوار جلد ۵۴)، ترجمه محمدباقر کمرهای، تهران: ناشر اسلامی.
- Majlisi, Mohammad Baqir ibn Mohammad Taghi (1932). *Sky and the world (translation of the book Al-Sama' wa Al-Alam Volume 54)*. Translation: Mohammad Baqir Kamrahi. Volumes 8. Tehran: Eslamiye (in Persian).
- مجلسی، محمد باقر بن محمد تقی. (۱۴۰۳). بحار الأنوار (ط- بیروت)، محقق/ مصصح جمعی از محققان، جلد ۱۱۰ و ۱۰۰ و ۹۳ و ۹۲ و ۸۹ و ۸۳ و ۷۷ و ۷۶ و ۷۵ و ۷۴ و ۷۲ و ۷۰ و ۶۹ و ۶۸ و ۶۷ و ۶۶ و ۶۱ و ۵۹ و ۴۸ و ۴۲ و ۳۵ و ۲۱ و ۱۴ و ۱۱ و ۱۰ و ۳ و ۱، چاپ دوم، بیروت: ناشر دار إحياء التراث العربي، ۱۴۰۳ ق.
- Majlisi, Mohammad Baqir ibn Mohammad Taghi (1982). *Bihar al-Anwar*. Researcher: A group of researchers. Volumes 110, 100, 93, 92, 89, 83, 77, 76, 75, 74, 72, 70, 69, 68, 67, 66, 61, 59, 48, 42, 35, 21, 14, 11 and 10 And 3 and 1. Beirut: Dar ihya Al-turath Al-Arabi (in Arabic).
- مجلسی، محمدتقی بن مقصودعلی. (۱۴۰۶). روضة المتقين في شرح من لا يحضره الفقيه (ط- القديمة)، محقق/ مصصح حسین موسوی کرمانی و علی پناه اشتهازی، جلد ۱۴ و ۱۳ و ۲، چاپ دوم، قم: ناشر مؤسسه فرهنگی اسلامی کوشانپور.
- Majlisi, Mohammad Taqi bin Maghsoud Ali (1985). *Rawdat Al-mutaqin fi sharh min la yah-duruh Al-faqih*. Researcher: Hossein Mousavi Kermani and Ali Panah Eshtehardi. Volumes 14, 13 and 2. Qom: Publisher of Islamic Cultural Institute of Kushanbor (in Arabic).
- مجلسی، محمدتقی بن مقصودعلی. (۱۳۵۵). زندگانی حضرت امام موسی کاظم علیه السلام (ترجمه جلد ۴۸ بحار الأنوار)، ترجمه موسی خسروی، چاپ دوم، تهران: ناشر اسلامی.
- Majlisi, Mohammad Taqi bin Maghsoud Ali (1976). *Life of Imam Musa Kazem (as) (Translation of Volume 48 of the Bihar al-Anwar)*. Translation: Musa Khosravi. Tehran: Islamiyyah (in Persian).
- مجلسی، محمدتقی بن مقصودعلی. (۱۴۱۴). لواعص صاحبقرانی 1. Qom: Dar Al-zakhaer (in Arabic).
- کفعمی، ابراهیم بن علی عاملی. (۱۴۱۸). البلد الأمين و الدرع الحصین، بیروت: ناشر مؤسسة الأعلمی للمطبوعات. Kafami, Ibrahim bin Ali Ameli (1997). *Al-balad al'amin va al-darae al-hasin*. Beirut: muasasat al'aelami lilmatbueat (in Arabic).
- کفعمی، ابراهیم بن علی عاملی. (۱۴۰۵). المصباح للکفعمی (جنة الأمان الواقية)، چاپ دوم، قم: ناشر دارالرضی (زاهدی).
- Kafami, Ibrahim bin Ali Ameli (1984). *Mesbah Kafami (janat al'aman al-vaqia)*. Dar al Razi (Zahedi) (in Arabic).
- کلینی، محمد بن یعقوب. (۱۴۰۷). الکافی (ط- الإسلامية)، محقق/ مصصح علی اکبر غفاری و محمد آخوندی، جلد ۸ و ۲، چاپ چهارم، تهران: ناشر دارالکتب الإسلامية.
- Al-Kulayni, Muhammad ibn Ya'qub (1986). *al-Kafi*. Researcher: Ali Akbar Ghaffari and Mohammad Akhoundi. Volume 2 and 8. Tehran: Dar al-Kitab al-Islamiyya (in Arabic).
- کلینی، محمد بن یعقوب. (۱۴۲۹). کافي (ط- دار الحديث)، محقق/ مصصح محمدحسین الدرایی، جلد ۱۵ و ۳، چاپ اول، قم: ناشر دارالحدیث.
- Al-Kulayni, Muhammad ibn Ya'qub (2008). *al-Kafi*. Volume 3 and 15. Researcher: Al-Daraiti, Muhammad Hussein. Qom: Dar al Hadith (in Arabic).
- کوفی اهوازی، حسین بن سعید. (۱۴۰۲). الزهد، محقق/ مصصح غلامرضا عرفانیان یزدی، چاپ دوم، قم: ناشر المطبعة العلمية.
- Kufi Ahwazi, Hussein bin Saeed (1981). *Al Zohd*. Researcher: Qolam Reza Erfanian Yazdi. Qom: Al-elmia (in Arabic).
- کوفی اهوازی، حسین بن سعید. (۱۳۸۷). زاهد کیست؟ وظیفه اش چیست؟، ترجمه عبدالله صالحی، محقق/ مصصح عبدالله صالحی، چاپ اول، قم: ناشر نور السجّاد.
- Kufi Ahwazi, Hussein bin Saeed (2008). *Who is an ascetic? What is his duty?* Translation: Abdullah Salehi. Researcher: Abdullah Salehi. Qom: Noor Al-Sajjad (in Persian).
- لیثی واسطی، علی بن محمد. (۱۳۷۶). عیون الحکم و المواعظ (للثی)، محقق/ مصصح حسین حسینی بیرجندی، چاپ اول، قم: ناشر دارالحدیث.
- Laihi Wasiti, Ali ibn Muhammad (1997). *Uyoun al-hukm va Al-mawaeiz*. Researcher: Hossein Hassani Birjandi. Qom: Dar al Hadith (in Persian).
- مازندرانی، محمد صالح بن احمد. (۱۳۸۲). شرح الکافی- الأصول و الروضة (للمولی صالح المازندرانی)، محقق/

- Al-mutamar Al-alami lialfiat Al-shaykh Al-mufid (in Arabic). مفید، محمد بن محمد. (۱۴۱۳). الإرشاد في معرفة حجج الله على العباد، محقق/ مصحح: مؤسسة آل البيت عليهم السلام، جلد ۲ و ۱، چاپ اول، قم: ناشر کنگره شیخ مفید.
- Mufid, Muhammad ibn Muhammad (1992). *Al-Irshad fi marifat Hajj Allah ela Al-Ibad*. Researcher: Muasasat Al al-Bayt (as). Volumes 2 and 1. Qom: Publisher of Sheikh Mofid Congress (in Arabic).
- مفید، محمد بن محمد. (بی تا). الإرشاد للمفید، ترجمه رسولی محلاتی، جلد ۱، چاپ دوم، تهران: نشر اسلامی.
- Mufid, Muhammad ibn Muhammad. *Al-Irshad lilmufid*. Translation: Hashem Rasouli Mahalati. Volume 1. Tehran: Islamiyeh (in Persian).
- مفید، محمد بن محمد. (۱۴۱۳). الأمالی (للمفید)، محقق/ مصحح حسین استادولی و علی اکبر غفاری، چاپ اول، قم: ناشر کنگره شیخ مفید.
- Mufid, Muhammad ibn Muhammad (1992). *Al-Amali*. Researcher: Hossein Ostad vali and Ali Akbar Ghaffari. Qom: Sheikh Mofid Congress Publisher (in Arabic).
- مفید، محمد بن محمد. (۱۴۱۳). الحكایات في مخالفات المعتزلة من العدلیة، محقق/ مصحح کنگره شیخ مفید، چاپ اول، قم: ناشر کنگره شیخ مفید.
- Mufid, Muhammad ibn Muhammad (1992). *Al-hikayat fi Mukhalafat Al-Mutazila min Al-Adliya*. Researcher: Sheikh Mofid Congress. Qom: Publisher Sheikh Mofid Congress (in Arabic).
- مفید، محمد بن محمد. (۱۴۱۳). المقنعة، چاپ اول، قم: ناشر کنگره جهانی هزاره شیخ مفید - رحمة الله علیه.
- Mufid, Muhammad ibn Muhammad (1992). *Al-Muqn*. Qom: Publisher of the World Millennium Congress Sheikh Mufid (in Arabic).
- مفید، محمد بن محمد. (۱۳۷۷). دفاع از تشیع/ ترجمه الفصول المختارة للمفید، ترجمه محمد بن حسین آقاچامل خوانساری، محقق/ مصحح صادق حسنزاده و علی اکبر زمانی نژاد، چاپ اول، قم: ناشر انتشارات مؤمنین.
- Mufid, Muhammad ibn Muhammad (1998). *Defending Shiism/ Translation Al-Fusul Al-Mukhtarah lilmufid*. Translation: Mohammad Ibn Hussein Agha Jamal Khansari. Researcher: Sadegh Hassanzadeh and Ali Akbar Zamani Nejad. Qom: Mo'menin (in Persian).
- منسوب به جعفر بن محمد، امام ششم علیه السلام. (۱۴۰۰).
- مشهور به شرح فقیه، قم: ناشر مؤسسه اسماعیلیان.
- Majlisi, Mohammad Taqi bin Maghsoud Ali (1993). *Lavame Sahibqarani known as Sharh Faqih*. Volumes 7, 4 and 3. Qom: Publisher of the Ismaili Institute (in Persian).
- مجلسی، محمدباقر بن محمدتقی. (۱۴۰۴). مرآة العقول في شرح أخبار آل الرسول، محقق/ مصحح سیدهاشم رسولی محلاتی، جلد ۲۵ و ۱۰ و ۸، چاپ دوم، تهران: ناشر دارالکتب الإسلامية.
- Majlisi, Mohammad Baqir ibn Mohammad Taghi (1983). *Marat Al-uqul fi sharh Akhbar Al Al-rasul*. Researcher: Seyyed Hashem Resouli Mahalati. Volumes 25, 10 and 8. Tehran: Dar al-Kitab al - Islamiyyah (in Arabic).
- مجلسی، محمدباقر بن محمدتقی. (۱۴۰۶). ملاذ الاختیار في فهم تهذیب الأخبار، محقق/ مصحح مهدی رجانی، جلد ۴ و ۱، چاپ اول، قم: ناشر کتابخانه آیه الله مرعشی نجفی.
- Majlisi, Mohammad Baqir ibn Mohammad Taghi (1985). *Maladh Al-Akhyar fi fahm Tahdhib Al-Akhbar*. Researcher: Mahdi Rajaei, Volumes 4 and 1. Qom: Ayatollah Marashi Najafi Library (in Arabic).
- محمد بن حسن بن شهید ثانی. (۱۴۱۹). إستقصاء الاعتبار في شرح الإستبصار، محقق/ مصحح مؤسسة آل البيت علیهما السلام، جلد ۱، نوبت چاپ اول، قم: ناشر مؤسسة آل البيت علیهما السلام.
- Ibn Shahid Thani, Muhammad ibn Hassan (1998). *Esteqza Al-Etebar fi sharh Al-Istibsar*. Researcher: Al-Bayt Foundation, peace be upon them. Volume 1. Qom: Muasasat Al-Bayt Alay-him Al-Salam (in Arabic).
- مستغفری، جعفر بن محمد. (۱۳۸۵). طب النبي صلی الله علیه وآله وسلم، محقق/ مصحح علی اکبر الهی خراسانی، چاپ اول، نجف: ناشر مکتبة الحیدریة.
- Mustaghfari, Ja'far ibn Muhammad (1965). *Medicine of the Prophet peace be upon him*. Researcher: Ali Akbar Elahi Khorasani. Najaf: maktabat Al-Haydariya (in Arabic).
- مفضل بن عمر. (بی تا). توحید المفضل، محقق/ مصحح کاظم مظفر، چاپ سوم، قم: ناشر داوری.
- Mufaddal bin Umar. *Tawhid alMufaddal*. Researcher: Kazem Mozaffar. Qom: Davari (in Arabic).
- مفید، محمد بن محمد. (۱۴۱۳). الإختصاص، محقق/ مصحح علی اکبر غفاری و محمود محرمی زرنندی، چاپ اول، قم: ناشر المؤتمر العالمي لالفیة الشيخ المفید.
- Mufid, Muhammad ibn Muhammad (1992). *Al-Akhtasas*. Researcher: Ali Akbar Ghaffari and Mahmoud Moharrami Zarandi. Qom:

Mirdamad, Muhammad Baqir bin Muhammad (1893). *Al-rawashih al-samawiat fi sharh al'ahadith al'imamia*. Qom: Dar Al-khilafa (in Arabic).

نوری، حسین بن محمدتقی. (۱۴۰۸). مستدرک الوسائل و مستنبط المسائل، محقق/ مصحح مؤسسة آل‌البیت علیهما السلام، جلد ۱۶ و ۱۵ و ۱۳ و ۱۲ و ۱۱ و ۸ و ۷ و ۵ و ۴ و ۳ و ۱، چاپ اول، قم: ناشر مؤسسة آل‌البیت علیهما السلام.

Nouri, Hussein bin Mohammad Taqi (1987). *Mustadrak al-Wasa'il and Mustanbat al-Masa'il*. Researcher: Muasasat Al-Bayt Alayhim Al-Salam. Volumes 16, 15, 13, 12, 11, 8, 7, 5, 4, 3 and 1. Qom: Muasasat Al-Bayt Alayhim Al-Salam (in Arabic).

ورام بن ابی فراس، مسعود بن عیسی. (۱۴۱۰). مجموعه ورام، چاپ اول، قم: ناشر مکتبه فقیه.

Varam Ibn Abi Firas, Massoud bin Isa, (1989). *Varam Collection*. Qom: Maktab al-Faqih (in Persian).

هاشمی خویی، میرزا حبیب‌الله. (۱۴۰۰). منهاج البراعة في شرح نهج البلاغة (خونی)، مترجم حسن حسن‌زاده آملی و محمدباقر کمرهای، محقق/ مصحح ابراهیم میانجی، جلد ۲۱ و ۱۲ و ۱۱ و ۷ و ۶ و ۱، چاپ چهارم، تهران: ناشر مکتبه الإسلامية.

Hashemi Khoi, Mirza Habibullah (1979). *Minhaj al-Bara'a fi Sharh Nahj al-Balaghah*. Translation: Hassan Hassanzadeh Amoli and Mohammad Baqir Kamrahai, Researcher: Ibrahim Mianji. Volumes 21, 12, 11, 7, 6 and 1. Tehran: maktabat Eslamiye (in Persian).

English

Baghizadeh, S. (2022). "A Review of Nishapur Revisited: Stratigraphy and Ceramics of the Qo-

مصباح الشریعة، چاپ اول، بیروت: ناشر اعلمی. Attributed to Ja'far ibn Muhammad, the sixth Imam (as) (1979). *Mesbah al-Sharia*, Beirut: Alami (in Arabic).

موسوی حاجی، سیدرسول. عطایی، مرتضی و عسگری و شاره، مریم. (۱۳۹۴). «بررسی محتوایی و شکلی کتیبه‌های منظوم فارسی در سفالینه‌های دوران تیموری و صفوی»، فصلنامه علمی - پژوهشی نگره، ۱۰(۳۶): ۳۷-۱۸.

Mousavi Haji, S.R. Ataie, M. and M. Asgarivsh-areh. (2015). "Survey the Meaning and Form of Persian Poetic Inscriptions on Potteries of Timurid and Safavid Era", *Negareh journal*, 10(36): 18-37 (in Persian).

موخواه، آذر، مرائی. محسن، رجیبی، محمدعلی و حسینی، سیدرضا. (۱۴۰۰). «مطالعه تطبیقی ویژگی‌های فنی طرح و نقش ظروف سفالی نیشابور و سمرقند در سده سوم تا ششم هجری قمری»، پژوهشنامه خراسان بزرگ، ۱۲(۴۴): ۸۵-۱۰۲.

Moukhah, A. Marasy, M. Rajabi, M.A. and R. Hosseini. (2021). "Comparative study of technological features, design and role of Neishabour and Samarkand pottery in the third to sixth centuries AH", *Journal of Greater Khorasan*, 12(44): 85-102 (in Persian).

میبدی، حسین بن معین‌الدین. (۱۴۱۱). دیوان امیرالمؤمنین علیه السلام، ترجمه مصطفی زمانی، محقق/ مصحح مصطفی زمانی، قم: ناشر دار نداء الإسلام للنشر.

Meybodi, Hussein bin Mu'in al-Din (1990). *The Diwan of Amir al-Mu'minin (as)*. Translation: Mustafa Zamani. Researcher: Mustafa Zamani. Qom: Dar nida' al'islam (in Persian).

میرداماد، محمدباقر بن محمد. (۱۳۱۱). الرواشح السماویة فی شرح الأحادیث الإمامیة (میرداماد)، چاپ اول، قم: ناشر دارالخلافة.

handez", *Persica Antiqua*, 2(2), 77-84. <https://doi.org/10.22034/pa.2021.138460>